

Lotta Järvinen
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto
Sosionomi (AMK), diakoniatyö
Opinnäytetyö, 2023

”LAUMASSA VAI ULKOPUOLELLA”

Prisonaation ja ostrakismin merkityksistä uuden identiteetin rakentumisessa vankitaustaisen tarinassa.

TIIVISTELMÄ

Lotta Järvinen

”Laumassa vai ulkopuolella” -

Prisonaation ja ostrakismin merkityksistä uuden identiteetin rakentumisessa van-
kitaustaisen tarinassa

50 sivua, 2 liitettä

Kevät 2023

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveystieteiden ammattikorkeakoulututkinto

Sosionomi (AMK), diakoniatyö

Opinnäytetyössä tutkittiin vankeusrangaistukseen tuomitun identiteetin tilannesidonnaisuutta vankiyhteisössä ja vankilaympäristössä. Vankilaympäristöön sopeutuminen ja siellä pärjääminen edellyttää muutosta henkilön roolissa ja toiminnassa. Vankien keskinäinen järjestäytyminen eli prisonaatio tarkoittaa vangin osaksi lankeavaa paikkaa vankiyhteisössä. Tutkimusongelman muodostaa vankeusrangaistukseen tuomitun identiteetin tilannesidonnaisuus vankiyhteisössä ja vankilaympäristössä. Tutkimuksen yhtenä tavoitteena oli ymmärtää prisonaation roolia suhteessa kuntoutumiseen kohti uutta identiteettiä. Prisonaatio ja salakieliroolit vaikuttavat olevan piilossa vankiyhteisön sisällä ja ulkopuoliselle osin näkymättömiä.

Kirkon vankilapapit ja diakonit näkevät vangit ihmisinä, ei vankeina. Kirkko tekee arvokasta muutostyötä kriminaalityön parissa. Tutkimuksessa käydään lävitse Kivistön vankiladiakonian tutkimuksen antia aiheeseen liittyen. Tutkimusaineisto analysoitiin laadullisen tutkimuksen keinoin. Isolla osalla vangeista on ongelmia päihdekäytön kanssa. Keskeistä on siksi huomioida päihdekuntoutuksen osuus kuntoutustyössä. Ympäristön asettamat reunaehdot ja haasteet vaikuttavat koettuun identiteettiin vankilaympäristössä ja yhteisössä. Aineistoa kerättiin myös haastattelemalla päihdekuntoutukseen osallistuneita henkilöitä (3), joilla oli kokemusta vankilan päihdekuntoutusohjelmista ja päihdetyöstä. Haastatteluissa aineiston keruumenetelmänä käytettiin puolistrukturoitua haastattelukyselyä.

Tutkimuksen yhtenä isoimpana teemana esiin nousi vankilaympäristö. Vankilaympäristö ei ole kuntouttava ympäristö. Ostrakismin eli eristämisen vaikutukset ovat sekä vankilan toiminnassa että vankiyhteisöön liittymisessä mukana. Vanki voidaan eristää vankiyhteisöstä. Vankilaympäristö tarjoaa puitteet kuntoutumiselle kohti uutta identiteettiä, mutta omien mahdollisuuksien ja tulevaisuuden tavoitteiden sekä haaveiden näkeminen nähtiin osin ongelmalliseksi. Vangin identiteetin taakse jättämistä pidettiin ongelmallisena vankilaympäristössä. Vankilaturvallisuus nousi myös esiin. Työn tuloksia voidaan käyttää pohdittaessa tulevaisuuden kuntoutuspolkuihin vaikuttavia tekijöitä vankilaympäristössä.

Asiasanat: kriminaalityö, ostrakismi, prisonaatio, päihdekuntoutus,

ABSTRACT

Lotta Järvinen

About the meanings of imprisonment and ostracism in the construction of a new identity in a story of a person with prison background

50 pages and 2 appendices

Spring 2023

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor's Degree in Social Services

Option in Diaconal Work Bachelor of social services

In the thesis, the state-relationship of the identity of a person sentenced to prison was investigated in the prisoner community and prison environment. Adapting to the prison environment and surviving there requires a change in the person's role and function. The mutual organization of prisoners, i.e. prisonization, means the place in the prison community that the prisoner falls into. One aim of the study was to understand the central role of prisonization. Prisonization and secret prison community roles are hidden within the prison community and partially invisible to the outside.

Church prison chaplains and deacons see prisoners as people, not prisoners. The church is doing valuable change work in criminal work. The literature review goes through the Kivistö 2020 prison diaconate's research related to the topic. The research material was analyzed using content analysis. A large number of prisoners have problems with substance use. It is therefore important to consider the role of substance abuse rehabilitation in rehabilitation work. The boundary conditions and challenges set by the environment affect the perceived identity in the prison environment and in the community. The material was also collected by interviewing persons who participated in substance abuse rehabilitation (3), who had experience in prison substance abuse rehabilitation programs and substance abuse work. A semi-structured interview questionnaire was used as the data collection method.

One of the biggest discoveries of the research was the prison environment. A prison environment is not a rehabilitative environment. The effects of ostracism, i.e. isolation, are involved both in the operation of the prison and in joining the prison community. A prisoner can be isolated from the prison community. The prison environment offers a framework for rehabilitation towards a new identity, but seeing one's own possibilities and future goals and dreams was partly seen as problematic. Leaving a prisoner's identity behind was considered problematic in a prison environment. Prison security also came up. The results of the work can be used when considering the factors affecting future rehabilitation paths in the prison environment.

Keywords: criminal work, drug rehabilitation, ostracism, prisonization,

Sisällys

1 JOHDANTO	5
2 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET	6
2.1 Lähtökohdat	7
2.2 Tutkimuskysymys	8
3 PRISONAATIO	8
3.1 Salakieliroolit ja vankiyhteisön toiminta	11
3.2 Salakieliroolit vankiosastoilla	12
3.3 Vankilaturvallisuus	15
4 YHTEISÖN JÄSENYYS	16
4.1 Ostrakismi vankilassa	19
4.2 Identiteetin uhka	19
4.3 Vankien puolustusreaktiot	21
5 SYRJÄYTYMINEN LAUMASTA	22
6 VANKIEN PÄIHDEKUNTOUTUS	24
6.1 Kuntoutusohjelmat vankilassa	26
6.2 Kuntoutussuunnitelma	27
6.3 Vankeusaika	28
6.4 Yhteiskunnan palvelujärjestelmä	29
6.5 Hengellinen kuntoutus	30
7 DIAKONIA TYÖ VANKILASSA	32
8 TUTKIMUSPROSESSIN KUVAUS JA EETTISYYS	34
9 TUTKIMUSONGELMA JA KESKEINEN JOHTOPÄÄTÖS	37
10 POHDINTA	40
LÄHTEET	44
LIITE 1. Haastattelukysymykset	49
LIITE 2. Haastattelukutsu	50

1 JOHDANTO

Halusin opinnäytetyössäni tutkia, kuinka prisonaatio eli vankien keskinäinen järjestäytyminen näkyy vankien kuntoutustyössä suhteessa identiteetin muutokseen. Prisonaatio vaikuttaa tapahtuvan salaisesti vankiyhteisön sisällä. Vangeista noin 80 prosentilla on arvioitu olleen päihderiippuvuus jossain elämänsä vaiheessa ja tämän takia päihdekuntoutus on oleellinen osa vankilan kuntoutustyötä. (Tourunen, Kaskela & Weckroth 2019, s. 24). Vankien kuntoutuminen koetaan usein haastavana. Esimerkiksi pitkään jatkunut rankka päihteiden käyttö ja useat epäonnistuneet päihdekuntoutukset eivät luo tulevaisuudelle positiivisia odotuksia. (Kohvakka ym., 2022, s. 251.)

Vankipopulaatioksi kutsutaan sellaista väestönosaa, jota yhdistävät aikaisemmat vankilakäynnit- ja kokemukset. Tätä ryhmää yhdistävät paitsi useat vankilakäynnit, työttömyys tai lyhyet ja epämääräiset työsuhteet, asuminen missä milloinkin, päihteiden väärinkäyttö, lyhytaikaiset ihmissuhteet, sosiaalitoimistojen asiakkuus, käynnit sairaaloiden ensiapupoliklinikalla, poliisin suorittamat pidätykset ja vapauttamiset, kontaktien puute parempiosaisiin, monet sairaudet ja ennenaikainen kuolema. (Laine 1993, 26.)

Vankilaan menee henkilö, joka on tehnyt rikoksen ja sieltä vapautuu tuomionsa kärsinyt vanki. Muutos henkilöstä vangiksi tarkoittaa uutta identiteettiä ja roolia yksilön elämässä. Vankeusrangaistukseen tuomitun pitää löytää itselleen vankilaympäristöön sopiva rooli sopeutuakseen ympäristöön ja toimiakseen osana vankiyhteisöä. (Saari & Kainulainen 2021, s. 11.) Syrjäytymisen kierre vaikuttaa rikollisuutta ylläpitävästi vangin elämässä. Granfeltin mukaan vankiloita voi hyvällä syyllä pitää näköalapaikkoina syrjäytymiseen. (2010, s. 134.) Vankila instituutioon oleellisesti kuuluva ostrakismi tarkoittaa kokemusta syrjään joutumisesta. (Kainulainen & Saari, 2021, s.82,)

Eckhardtin tutkimuksen perusteella tiedetään, että rikollisen identiteetti muuttuu, kun rikollinen itse on siihen valmis. (Eckhardt 2022, s. 3.) Erityisen lisänsä työhön tuo vankiladiakonian rooli. Vankiladiakonia tekee työtä päihteettömyyden,

syryjätymisen estämisen ja uuden identiteetin muodostamisen parissa auttaakseen irrottautumista rikollisesta identiteetistä. Diakonia etsii, kohtaa ja auttaa heitä, joiden hätä on suurin ja joita kukaan muu ei auta tai muu apu ei riitä. (Kivistö 2020, s. 40).

2 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Tutkimusongelman muodostaa vankeusrangaistukseen tuomitun identiteetin tilannesidonnaisuus vankiyhteisössä ja vankilaympäristössä. Haastatellut (3) olivat olleet vankilan päihdekuntoutuksessa. Tutkimuksen yhtenä tavoitteena on ymmärtää prisonaation keskeinen rooli. Prisonaatio ja salakieliroolit vaikuttavat olevan piilossa vankiyhteisön sisällä ja ulkopuoliselle osin näkymättömiä. Tutkimusta aiheesta on vähän ja taustasyynä lienee se, että tutkimuksen teko on ulkopuoliselle vaikeaa. Ulkopuolista ei päästetä sisälle vankien sisäiseen järjestelmään. (Laine 2014, s. 365.)

Tutkimuksella etsitään näkemyksiä, miten päihdeproblemaattisen taustan omaavat henkilöt kuvaavat identiteettiään vankeutensa aikana. Millaisia merkityksiä he kokevat kuntoutuksen antaneen suhteessa identiteettiin. Erityisen mielenkiinnon kohteena on prisonaatio, minkälaiseksi haastateltavat kokevat vankiyhteisön ja vankilaympäristön merkityksen kuntoutumiselle. Kiinnostavaa on myös se, kokevatko he vankilan kuntoutuksen antaneen heille tukea ja apua kohti uutta identiteettiä.

Aineiston valinnassa kiinnitetään huomiota siihen, kuinka kyseiset materiaalit auttavat luomaan kuvaa vankien mahdollisuuksista omaksua eri rooleja vankilaympäristössä. Toinen tarkastelunäkökulma liittyy siihen, kuinka materiaalit avaavat vankilaa sosiaalisena ympäristönä. Aloitan selvittämällä prisonaation eli vankilahierarkian merkitystä. Tutustumme vankilaympäristön vaikutukseen ostrakismiin eli eristämisen kokemuksen kautta. Tärkeää on tuoda esiin vangin

henkilökohtainen, että järjestelmään sisään rakennettu ilmiö. Laumaan kuuluminen on ihmisen perustarve ja uuden lauman löytäminen merkityksellistä uudelle identiteetille.

Tämän opinnäytetyön yhtenä tavoitteena on selvittää, millaisia huomioon otettavia tekijöitä löytyy vanki-identiteetin taustalta. Keskeinen tutkimusteema liittyy prisonaation ja ostrakismin kokemukseen ja identiteetin muodostumiseen. Vanki on tarkasti oppinut näkemään itsensä sellaisena, miten toiset hänet näkevät. (Kurki, Kurki-Suutarinen & Taruvuori 2010, s.130). Tavoitteena on oppia ymmärtämään vankiyhteisössä tapahtuvaa roolitusta ja sen vaikutusta identiteetin kokemiseen ja mahdollisesti muuttamiseen. Lähtökohtaisesti työn tekijästä vaikuttaa, että prisonaatio on vankilan arjessa piilossa tapahtuva yhteisön jäsenten roolileikki. Kiinnostavaa on, kuinka ja miten roolit jaetaan ja voiko roolia vaihtaa.

Keskeistä olisi siksi ymmärtää prisonaation roolituksen ja ostrakismin oleellinen merkitys vankilaympäristössä ja miksi niiden vaikutus voi estää yksilön kuntoutumisen. Opinnäytetyöllä halutaan tuoda uutta näkökulmaa vankilakuntoutukseen. Kun ymmärrämme vankiyhteisön merkityksen yksittäisen vangin kuntoutumiselle, voimme pohtia prisonaation ja ostrakismin vaikutusta kuntoutuksen yhtenä lähtökohtana. Opinnäytetyön toivotaan yleisesti lisäävän kiinnostusta niihin prosesseihin, joita vankilaympäristössä ja yhteisössä on käynnissä, jotka vaikuttavat yksilöiden hyvinvointiin ja tulevaisuuteen.

2.1 Lähtökohdat

Vankilassa vieraillessa on aistittavissa jännite, joka liittyy vankiyhteisön muodostumiseen. Vankiyhteisö roolittaa jäsenensä ja se tarkoittaa haasteita yksilön mahdollisuudelle muuttaa identiteettiään vankeuden aikana. Turvallisuus muodostuu kuulumisesta porukkaan. Vankilaan liittyy vaikenemisen kulttuuri ja asioista ei ole soveliasta puhua. Vasikointi on vankiyhteisön mielestä paheksuttavaa ja siitä seuraa vankiyhteisöstä eristäminen.

Uskollisuus ryhmälle, luottamus ja lojaalisuus ovat alakulttuurissa arvostusta tuovia tekijöitä. Lojaalisuus tarkoittaa nimenomaisesti uskollisuutta ryhmälle.

Ryhmän hierarkia määrittelee jokaisen jäsenen paikan. Hierarkia koskee koko ryhmää. Ryhmään pyrkivä on kuitenkin asemassa, jossa ryhmään liittyminen edellyttää hyvin erilaista toimintaa kuin siinä jo paikkansa vakiinnuttanut. (Taru-vuori 2010, s. 109.)

2.2 Tutkimuskysymys

Tutkimusongelman muodostaa vankeusrangaistukseen tuomitun identiteetin tilannesidonaisuus vankiyhteisössä ja vankilaympäristössä. Vangille vankeusaika voi olla helpotus ja katkaista akuutin päihdekierteen siviilissä. Toiselle vankeusaika voi tuoda eteen tehdyn rikoksen ja/tai muut siviili elämään liittyvät epäselvyydet. Jos siviilissä elämä on ollut kovin päihteisiin kietoutunutta, on kiinnostavaa, miten vankilan päihdekuntoutus ja prisonaatio vaikuttavat vankeusaikana. Tutkimuksessa pohditaan vankiyhteisön merkitystä yksittäisen vangin näkökulmasta kuntoutumiselle kohti uutta identiteettiä. Kaikille vankeusaika ei mahdollista osallistumista päihdekuntoutukseen. Syitä on monia. Yhtenä voi olla vankiyhteisön tahto. Vankiyhteisön merkitys voi ulottua laajalle, mahdollisesti vankilan ulkopuolelle asti. Ostrakismi eli kokemus eristetyksi tulosta voi vaikuttaa koettuun identiteettiin ja identiteetin muuttamiseen.

3 PRISONAATIO

Prisonaatio tarkoittaa vankien keskinäisen roolituksen järjestymistä ja vangin identiteetin omaksumista. Prisonaatio tarkoittaa prosessia, jolla vanki liittyy vankiyhteisöön ja omaksuu asteittain sen kulttuurin. Prisonaatiossa on suuria asteeroja ja hyvin suurta vaihtelua eri henkilöiden välisessä voimakkuudessa ja nopeudessa. Prisonaatioon liittyy tiettyjä universaaleja lakeja. Niitä ovat muita huomman ja alhaisemman roolin hyväksyminen, vankilan organisaatiota koskevan tiedon kerääminen, uusien syömis-, -pukeutumis-, työnteko- ja nukkumistapojen omaksuminen ja vankilakielen omaksuminen. Lisäksi sen tunnustaminen, että

ympäristölle ei olla kiittolisuudenvelassa tarpeiden tyydytyksen vuoksi ja halu saada hyvä työpaikka vankilan sisällä. (Laine 2014, s. 365-366.)

Tulokkaan saapuessa vankilaan hänellä on itsestään käsitys, joka perustuu niihin toistuviin sosiaalisiin käsityksiin, joita hänellä on kotimaailmastaan. Tuki, jota hän on tottunut näillä järjestelyillä saamaan, riistetään heti alussa. Sanatarkasti on kuvattu, että edessä on sarja minuuden alennustiloja, halvennuksia, nöyryytyksiä ja häväistyksiä. Totaalisten laitosten kuten vankilan jäsenyys tarkoittaa ympäri-vuorokautista eroa ulkomaailmasta ja se saattaa kestää vuosikausia. Tämä tarkoittaa tiettyjen roolien takavarikointia. Asukas havaitsee tiettyjen roolien olevan mennyttä, koska hänet on erotettu ulkomaailmasta. (Goffman 1997, s.20.)

Henkilökunnalla on tietyt rutiinit vankien saapuessa vankilaan. Rutiineja voivat olla ruumiintarkastus, henkilökohtaisen omaisuuden luettelointi varastointia varten, riisuttaminen, laitosvaatetuksen jako ja sääntöihin perehdyttäminen. Kyseiset toimenpiteet tyypistävät vangin osaksi hallinnollista koneistoa. Totaalinen instituutio riistää yleensä asukin normaalin ulkonäön, tarvikkeet ja palvelut. Näin olen yksilö ei pysty esittämään itsestään toisille tavallista kuvaa. Yksilön omakuva joutuu hyökkäyksen kohteeksi. Oli nöyryytysten muoto mikä hyvänsä, yksilön on osallistuttava tähän toimintaan. Herjaavat sanat tai eleet, nimittely, huomion kiinnittäminen toisen heikkoihin puoliin, kiusaaminen, toisesta puhuminen kuin hän ei olisi läsnä ovat tyyppi esimerkkejä toiminnan luonteesta. (Goffman 1997, s.20.)

Vankilassa yksilö ei voi pitää ruumistaan, sen välittömiä toimintoja, ajatuksiaan ja tavaroitaan täysin itsellään, ne ovat alltiina toisten vaikuttamiselle. Totaalisissa laitoksissa nämä minuuden alueet ovat väkivallan vaarassa. Raja, joka normaalisti suojelee yksilöä olemuksensa ja ympäristönsä välillä murretaan. Uudet yleisöt voivat saada tietoonsa toisen henkilökohtaisia asioita ja voivat suorastaan suoraan tehdä havaintoja niistä. Vangit eivät voi estää heitä nähtävän nöyryyttämissä tilanteissa. Ryhmässä eläminen asettaa alltiiksi keskinäiselle kanssakäymiselle. Yksilö ei voi kontrolloida, kuka häntä tarkkailee hänen vaikeuksissaan tai kuka tietää hänen menneisyydestään. Yksilöllä on pakkosuhde muihin asukkeihin. (Goffman 1997, s. 23-25.)

Hierarkkisen vallan instituutioissa heikkouden tai pehmeiden osoitus voi tarkoittaa kasvojen menettämistä. Vankilan koodistossa se tarkoittaa, ettei saa osoittaa liian vahvaa luottamusta toiselle tai muodostaa liian tiiviitä suhteita toisiin. Henkilökohtaisista asioista puhuminen ei ole suotavaa. Mikäli näin tekee tai osoittaa heikkoutta, asettaa vanki itsensä alttiiksi hyväksikäytölle. Myös muunlaista alitamista hierarkiassa saattaa seurata. Heikkouden tai muun feminiiniseksi tulkittavan osoittaminen voi nostaa riskiä väkivallalle tai seksuaaliselle hyväksikäytölle vankia kohtaan. (Suonio 2017, s. 132.)

Miehen oletetaan olevan vahva, tunteita osoittamaton kova mies. Malli kytkeytyy rikolliseen ja väkivaltaiseen käytökseen. Vangit kokevat tarvetta esittää kovaa miehistä maskuliinisuutta, jotta todellinen identiteetti pysyy yksityisenä. (Suonio 2017, s.132-138.) Maskuliinisuus on vahvasti vankilaympäristöön kuuluva ilmiö, josta ei kuitenkaan liiemmästi puhuta. Väkivalta on vankilassa läsnä sekä potentiaalisesti että todellisesti. Nimenomaan tähän väkivaltaan on pakko varautua maskuliinisuutta korostavalla tavalla. (Suonio 2017, s. 131.)

On tutkittu, miten vangit kuvaavat maskuliinisuutta ja sen perusteella muodostui kolme eri luokkaa. Ensimmäisessä maskuliinisuus omaksutaan omaksi identiteetiksi sitä kyseenalaistamatta. Tällöin todellinen identiteetti jää piiloon maskuliinisuuden ollessa ylikorostunutta. Toisessa maskuliinisuus muokataan itselle sopivaksi ja sovitetaan omaan identiteettiin. Eri elämänvaiheet, kuten isäksi tulo vaikuttaa koettuun maskuliinisuuteen ja tasapainottaa sitä. Kolmas ryhmä määrittää itsensä normien ulkopuolelle. He osoittavat pehmeämpää ja tunteiden huomiointia kuvaavaa modernia mieskuvaa. Jälkimmäisin ryhmä on vankilassa muita ryhmiä turvattomammassa ja hyväksikäytettävämmässä asemassa. (Suonio 2017, s. 132-133.)

Yleisesti vankilakulttuuri nojaa stoalaiseen emotionaalisuuteen. Se tarkoittaa kullissia, jossa tunteet peitetään kovuuden alle. Toiseksi keskinäiseen epäluottamukseen eli siihen, ettei tule muodostaa ystävyysuhteita toisten vankien kanssa. Kolmanneksi hallintaan, jota ylläpidetään väkivallan tai sen uhkan avulla. (Suonio 2017, 136-139.) Väkivallan uhalla on tavoiteltu vankilan ja

vankien maineen ylläpitämistä tai vankilan sisäisen huumekaupan sujuvuuden varmistamista. (Ruckenstein & Teppo 2005, s. 51.)

3.1 Salakieliroolit ja vankiyhteisön toiminta

Vankila totaalisenä instituutiona tarkoittaa laitosta, joka määrää vankien elämästä tarkasti ja totaalisesti. Elämän eri osa-alueet tapahtuvat samassa paikassa ja yhden auktoriteetin alaisena. Vankiyhteisön jäsenet suorittavat päivärutiininsa suuren ryhmän välittömässä seurassa. Ryhmän jokaista jäsentä kohdellaan samalla tavalla ja vaaditaan tekemään asiat yhdessä. Päivärutiinien kaikki vaiheet noudattavat tiukkaa aikataulua, jossa ennalta määritetyt toimet seuraavat toisiaan. Laitoksen riistäessä vangeilta yksilöllisen minuuden, on asukkien vastauksena tähän totaalisuuteen ja yksilöllisyyden hävittämiseen oman sosiaalisen järjestelmän luominen. Seurauksena syntyy salakielirooleja vankiyhteisössä. (Laine 2014, s. 364-366.)

Sykes kertoo, että vankilassa vangilta riistetään muutakin kuin vapaus. Mahdollisuus erilaisiin palveluihin, tavaroihin, heteroseksuaalisiin suhteisiin, autonomiaan eli itsemääräämisoikeuteen ja turvallisuuteen. Salakieliroolit yrittävät toteuttaa näitä tarpeita ilmoittamalla vangin paikan ja tehtävän vankiyhteisössä. Vankilan odotetaan samanaikaisesti rankaisevan, säilyttävän ja kuntouttavan vangit. Eriytyisen huomionarvoista on se, miten valvontahenkilökunta suhtautuu näihin rooleihin. Rooleja ei pelkästään vastusteta, niitä saatetaan hyödyntää oman työn helpottamiseksi. (Laine 2014, s. 368-369.)

Kääriäinen on jäsentänyt vankikulttuurin arvoja seuraavasti, ensimmäisenä on yleisesti viranomaisiin kohdistuva vastustus, kakkosena tulee vankien keskinäisen lojaalisuuden arvot, jonka takia "vasikointia" pidetään vahvasti paheksuttavana. Kolmantena tulee rikoksen laadun perusteella tuleva rikolliselle annettava arvo. (Kurki ym 2010, s. 83.)

3.2 Salakieliroolit vankiosastoilla

Vankilan eri osastojen maineet vaihtelevat. Vanki on osastolle sopimaton asumaan, jos hän kyseenalaistaa osaston maineen. Vangit suhtautuvat erityisesti seksuaalirikollisten osastoihin torjuvasti. Toinen mahdollisesti vieläkin halveksitumpi ryhmä on ilmiantajat. He ovat rikkoneet perustavanlaatuisia sääntöä, jonka mukaan viranomaisiin ei luoteta. Turistiksi kutsutaan vankilassa ensikertaa olevaa. On mahdollista, että ensikertalainen on hyväksikäytölle alttiimmassa asemassa kuin vankilaan palaava. Turisteilta voidaan periä esimerkiksi vankilassa ylihintaa huumeista. (Ruckenstein & Teppo 2005, s. 46-47.)

Pelkääjävangiksi kutsutaan vankia, joka omasta pyynnöstä eristäytyy muista vankeista. Pelkääjävankien seuranta on hankalaa, koska he eivät muodosta selvärajaisia ryhmiä. Syitä pelkoon voi olla erilaisia. Pelkääjävankeja yhdistää se, että he ovat syystä tai toisesta vankiyhteisöön kelpaamattomia. Näin ollen he eivät voi suorittaa tuomiotaan toisten vankien muodostamassa yhteisössä. Pelkääjien koetaan rikkoneen vankiyhteisön käsityksiä oikeudenmukaisuudesta. Heitä saatetaan myös rangaista siitä, etteivät he ole toimineet tai käyttäytyneet, kuten heitä itseään vaikutusvaltaisemmat vankiyhteisön jäsenet ovat määränneet. Pelkääjien asema ja paikka yhteisössä on kyseenalaistettu. Heitä saatetaan kutsua "vankilan pohjasakkana". (Ruckenstein & Teppo 2005, 26.)

Pelkääjien määriä on vaikea arvioida, mutta kyseisen Helsingin vankilassa tehdyn tutkimuksen mukaan joka kahdeksas vanki oli hakeutunut eritykseen itse. Luvussa on huomioitava, että siihen ei ole laskettu mukaan osastoilla asumaan kykeneviä vankeja, jotka osastolla asuessaan pelkäävät ja välttelevät muita vankeja. Päihteettömille osastoille voi hakeutua vankeja, jotka eivät pärjää muilla osastoilla. Osastoilta häädetty tai uhkailtu vanki voi anoa siirtoa toiseen vankilaan, jottei leimautuisi pelkääjäksi. (Ruckenstein & Teppo 2005, s. 26-27.) Pelkääjävankeja kutsutaan "Sisiliskoiksi". (Ruckenstein & Teppo 2005, s. 54-56.)

Vankiryhmän tahto voi myös tarkoittaa yksittäistä vankia. Vanki voi olla niin vaikutusvaltainen tai rikollisryhmän jäsen, että muut eivät puutu hänen toimiinsa. Kyseinen vanki voi painostaa toisen vangin esimerkiksi tuomaan lomilta

huumeita. Jos vanki kieltäytyy yhteistyöstä tai jää kiinni, voidaan vanki uhkailla pois osastolta. Vangit voivat tehdä palveluksia toisille vangeille hankkiakseen hyväksyntää yhteisössä. Virolaisten vankien keskuudessa on puhuttu "suojelurahoista". Tällä tarkoitetaan maksua, joka suoritetaan toisille virolaisille vastineeksi asuinpaikasta osastolla tai työpaikasta vankilan toiminnoissa. Vangin kieltäytyessä yhteistyöstä hänet saatetaan painostaa osastolta pois, jotta tilalle saadaan taloudellisesti tuottavampi vanki. (Ruckenstein & Teppo 2005, s. 46-47.) Vangeista halutaan päästä eroon osastoilla siis erinäisistä syistä. Keskeistä on kuitenkin se, että vangin tilalle halutaan sopivampi, mahdollisesti paremmin tuottava vanki. (Ruckenstein & Teppo 2005, s. 51.) Vankilatalouteen liittyy lukemattomia mahdollisuuksia hyväksikäyttää, painostaa tai huijata muita vankeja. (Ruckenstein & Teppo 2005, s. 34.)

Vangit käyttävät nimittelyä, puhumattomuutta ja etäisyyden ottamista painostuskeinoina. Väkivaltaan turvaututaan, jos symbolinen vallankäyttö ei tuota tulosta. Väkivaltaa voidaan ihannoida. Vangit vastustavat laillisia auktoriteetteja ja toimintatapoja. He katsovat, että väkivallan käyttö ei ole pelkästään modernin valtion yksinoikeus. Tämän takia vankien enemmistö ei pidä ruumiillisen väkivallan käyttöä laittomana. Sitä käytetään, jos ei muut painostuskeinot tehoa. (Ruckenstein & Teppo 2005, 54.)

Torpedoksi kutsutaan vankia, jota hoitaa velkojen perinnän ja pahoinpitelyt. "Hännystelijät", "Siipeilijät" ja "Pyrkyrit" ovat valmiita erilaisiin palveluksiin pyrkiessään jengien suosioon. Heillä voidaan teettää pahoinpitelyjä tai tuottaa huumeita ja muuta tavaraa vankilaan. Tehtävissä epäonnistuminen voi tietää matkaa eristykseen omasta pyynnöstä. Jengiin kuuluminen merkitsee turvatumpaa asemaa vankilassa ja sen ulkopuolella. "Muuliksi" kutsutaan vankia, joka kuljettaa vankilaan huumeita. Vanki ei usein hyödy teosta itse mitenkään ja tehtävään voidaan painostaa kuka tahansa, kenellä on loma-oikeus. Palkintona on paikka vankiyhteisössä. (Ruckenstein & Teppo 2005, s. 54-56.)

Erikseen on vielä mainittava vangit, jotka eivät vankilan moraalinvartija vangin mielestä kuuluisi vankilaan. Moraalinvartija vanki ylläpitää vankilan mainetta. Moraalinvartija vangit pahoinpitelevät ja uhkailevat niitä vankeja, joista on erot-tauduttava. Kyseessä on sosiaalisen kontrollin tapa, jolla varmistetaan, että van-git ovat vankiyhteisöön sopivia ja vankiyhteisön tahto toteutuu. Väkiältä liittyy kunnian ja maineen todisteluun. Kyseessä on siis oikeanlaisen vangin maine, jota on ylläpidettävä. Oma vangin identiteetti säilyy näin ehyenä ja todistaa parem-muuden vääränlaisesta vangista erottautumalla. (Ruckenstein & Teppo 2005, s.57.)

Vankiyhteisö valvoo yhteisöään sosiaalisen kontrollin avulla. Puheilla toisista vangeista koetellaan sallitun käytöksen rajoja ja uskottavuutta. Puheet kokoavat vankiyhteisön todellisuuden ja vankien väliset valtasuhteet. Huhut ja puheet muo-vaavat vankilan arkea ja koettelevat vankien mainetta. (Ruckenstein & Teppo 2005, s. 37.)

Vankiloissa tapahtuu sekä vapaaehtoista että pakotettua seksuaalista kanssa-käymistä, mutta tutkimuksia aiheesta on vähän. Seksi on yksi vankilakulttuurin ilmenemismuoto. Se voidaan nähdä selviytymiskeinona, kauppatavarana tai vas-taavana. Vangille annetaan rooli, jossa vanki on hyväksikäytetty, hyväksikäyttäjä, vapaaehtoinen tai seksiin pakotettu. Vankien väliset raiskaukset ovat suuri on-gelma yhdysvaltalaisissa miesten vankiloissa. Niillä ylläpidetään hierarkiaa ja vankien välistä sosiaalista järjestystä. Lisäksi ne aiheuttavat paljon mielentervey-dellisiä ongelmia ja sukupuolitautiltartuntoja. (Suonio 2017, 136-139.)

Vankilan koodiin kuuluu, että jokainen tietää paikkansa vankilahierarkiassa. Hie-rarkian alimmaisat ovat esimerkiksi naisten hakkaajia, pedofiileja ja raiskaajia, ylimmäiset vahvimpia ja kovimpia vankeja. Rajat ovat tarkkoja ja selkeitä. Alimpia kuvataan feminiinisellä retoriikalla, kuten narttu tai vasikka. Heidät asetetaan tä-hän asemaan "raiskaamalla naiseksi" eli käyttämällä seksuaalista valtaa. Vanki-lan koodi roolittaa tulijan ja mikäli annettua roolia ei ota vastaan, voi seurauksena olla seksuaalista väkivaltaa. Vangin rooli saattaa edellyttää joissain tilanteissa toisen vangin raiskaamista. Omaa persoonallisuutta joutuu siis kapeuttamaan annetun roolin mukaan selvitäkseen vankilassa. Kyseessä on roolin vaihtelu

aktiivisesta passiiviseen, machoilusta feminiiniseen, hauraaseen. Suonion tutkimus on tehty kansainväliseen aineistoon perustuen. Oletettavasti kuitenkin samantyyppistä toimintaa tapahtuu myös suomalaisissa vankiloissa. (Suonio 2017, 136-141.)

Amerikkalaisissa vankiloissa on tunnistettu vastaavia rooleja. Oikea kaveri (right guy) on luotettava, vahva, rauhallisuutta luova henkilö. Kauppias (merchant) huolehtii tavaroiden ja hyödykkeiden vaihdosta ja jakelusta. Kuningattaret (queens) ovat avoimesti homoseksuaaleja. Punkit (punks) ovat homoseksuaaleja, koska vankilakokemus tai toiset vangit ovat heistä sellaisen tehneet. Kovikset (toughs) ovat vihamielisiä muita vankeja, normaaliyhteiskuntaa ja vankilahallintoa kohtaan. Tavallisia jusseja (square johns) ei edes pidetä rikollisina, vaan he suuntautuvat ulkoiseen yhteiskuntaan. Karakterit (character) ovat vankiyhteisön hauskuuttajia. He viihdyttävät esimerkiksi tarinoilla ja pukeutumisella. Rotat (rats) huolehtivat vasikoinnista. (Laine 2014, s. 368.)

Nuorisovankien selviytymisstrategioita tutkinut Seija Järvinen kertoo, että vangin roolin omaksuminen on aktiivinen tapa säilyttää itsetunto usein alistavassa ympäristössä. Kaikki nuorisovangit pyrkivät täyttämään niin sanotun tavallisen vangin rooliin kuuluvat kriteerit. Ongelmaksi muodostuu, että tämä rooli siirtyy myös siviiliin. (Laine 2014, s. 374.) Nuoruudessa monet kokivat vankilatuomion vain egoa nostattavana asiana, ei pelotteena. Nuoret ovat kokeneet valtansa kasvaneen yhteisössä. Näin tuomion vaikutus on ollut positiivinen ja uusimisriski kasvaa. (Kurki ym. 2010, s. 105.)

3.3 Vankilaturvallisuus

Rikosseuraamuslaitoksen vankilaturvallisuuden tarkistelussa on noussut esille vankien toisiinsa kohdistaman väkivallan, painostamisen ja huumekaupan ongelmallisuus. Järjestäytyneet rikollisryhmät käyttävät vankiloita ja vankeusaikaa systemaattisesti hyväkseen huumekaupan harjoittamisen muodossa. (Rikosseuraamuslaitos 2021, s. 116.) CPT eli eurooppalainen komitea kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi on

tarkastuskäynnillään kiinnittänyt huomiota koulutetun henkilökunnan puutteeseen, joista vankiloiden ongelmat, kuten vankien välinen väkivalta vaikuttivat johduttavan. CPT huomautti Rikosseuraamuslaitoksen liian pienestä henkilöstömäärästä syyskuussa 2020. Niukkuuden vuoksi vangeille ei kyetä järjestämään riittävästi toimintaa ja läsnä olevaa valvontaa. (Rikosseuraamuslaitos tilinpäätös ja toimintakertomus 2020, s. 81 ja 86.)

Laitosjärjestyksen ja turvallisuuden kannalta on äärimmäisen tärkeää, ettei vankiyhteisö ota selliosastoja ja tilaa haltuunsa. Osa vartijoista on vuoden 2004 Helsingin vankilaa koskevassa tutkimuksessa ollut sitä mieltä, ettei tässä ole täysin onnistuttu. Yksi vartijoista oli kertonut sijoittelun olevan "liian sinisilmäistä". Vartijat toivat esiin, että vankien välinen eriarvoisuus ja hierarkian purkaminen on vaikeaa. Osaston hierarkian ollessa epäselvä, se saattaa kiristää ilmapiiriä, kunnes osaston sisäinen vaikutusvalta on selvitetty. (Ruckenstein & Teppo 2005, s.46.)

Vankien väliseen uhkailuun ja painostamiseen on vaikea puuttua. Vangit eivät vasikaksi leimautumisen pelon takia halua ilmiantaa painostajaa. Vartijat eivät voi tilanteeseen puuttua, koska näin toimien itse leimaisivat kiristetyn vangin vasikaksi vankiyhteisön sisällä. Usein ainoa ratkaisu on eristää kiusattu yhteisöstä. Vankilatiloja käytetään sujuvan arjen mahdollisimman häiriöttömän toiminnan takaamiseen. Näin pyritään saamaan vankien väliset jännitteet ja sosiaaliset suhteet ennakoivasti pysymään hallinnassa ja säännöstelemään sekä ohjaamaan niitä. Vankien välisiä hierarkioita ei kyseenalaisteta, jos ne eivät häiritse laitoksen päivittäisiä rutiineja. (Ruckenstein & Teppo 2005, s. 47.)

4 YHTEISÖN JÄSENYYS

Ihminen nähdään yhteisön jäsenenä, jonka täysi ihmisyyys toteutuu muiden ihmisten yhteydessä. (Karhumaa 2007, s. 88.) Minäkäsitys on sosiaalinen ilmiö. Opimme tuntemaan itsemme vuorovaikutuksessa toisten kanssa ja käsityksemme itsestämme vaikuttaa sosiaaliseen käyttäytymiseemme. Vankila on

ympäristö, jossa on tietoinen itsestään vankiyhteisön jäsenenä. Se vaikuttaa, miten itseään tässä ympäristössä arvioi ja millaisia tunteita kokee itseään kohtaan ja erityisesti, kuinka tässä ympäristössä haluaa toisten näkevän itsensä. (Helkama ym. 2020, s. 166).

Sosiaalinen syrjäytyminen tarkoittaa marginaaliasemaan joutumista. Se tarkoittaa esimerkiksi ajankäytön olevan selvästi poikkeavaa muusta ryhmästä. Syrjäytymiseen voidaan liittää myös valintamahdollisuuksien vähäisyys. Elämää ohjaa tällöin keskeisesti pakot, rajoitteet ja mahdollisuuksien puute. Stigma tarkoittaa leimautumista. Se on sukulaiskäsitemyrskyä syrjäytymiselle. Stigma estää henkilöä saamasta osakseen täyttä hyväksyntää ja tarkoittaa syvästi hävettäviä ja salattavia ominaisuuksia itsessä. Henkilö pyrkii salaamaan nämä ominaisuudet aina kun mahdollista. Mahdollisesti henkilö alkaa vältellä tai pelätä sosiaalisia tilanteita leimautumisen pelossa. Henkilön roolia koskevia odotuksia kyseenalaistetaan ja henkilö alkaa mahdollisesti käyttäytyä häneen kohdistuvien odotusten mukaisesti. Leimattu sisäistää roolinsa käsitykset ja alkaa toimia niiden mukaan. Stigmakokemukset aiheuttavat kärsimystä, masennusta, vihaa ja pysyviä itsearvotuksen vahinkoja. Stigma on olemassa neljän kriteerin täytyessä., Leimataan ja erotellaan erilaisuuden perusteella, kulttuurisesti liitetään henkilöön ei-toivottuja ominaisuuksia, leimatut nähdään muista ulkopuolisena ryhmänä ja leimatut kokevat statuksen menetystä ja syrjintää. (Tuomi & Nordling 2013, s. 303-304.)

Ostrakismi tarkoittaa torjutuksi tulemista ja huomiotta jättämistä. Se tarkoittaa, että toiset ihmiset eivät huomaa olemassaoloamme. Eivät käänny puoleemme, kun menemme heidän lähelleen, vastaa, kun kysymme tai välitä siitä, mitä teemme. Kokemus herättää raivoa ja epätoivoa. Ostrakismi on tahallaan tai tahattomasti tuotettua sosiaalista kipua. Kipu on verrattavissa väkivaltaan, kaltoinkohteluun ja kiusaamiseen. Ostrakismissa satutetaan tekemättä yhtään mitään. Kielletään katseen, kosketuksen, sanojen tai minkään huomion kohdentuminen. Suljetaan toinen täysin ulkopuoliseksi ja tuottamalla kokemus, ettei hänen olemassaolollaan ole mitään merkitystä. Toinen on näkymätön, kuulumaton ja turha. Tarkoituksellista ostrakismia ilmentää toisen tahallinen satuttaminen esimerkiksi kostoksi tai rangaistukseksi. Ulkopuolelle jättämiseen ei tarvitse olla mitään

todellista syytä tai selitystä. Siihen riittää, että muut niin haluavat. (Junttila 2018, s. 48-51.)

Ostarakismia voi ilmentyä vuorovaikutuksessa ja sen laadussa. Yksinäisyys voi saada alkunsa jo varhaisissa vuorovaikutussuhteissa. Osattomuuden ja ulkopuolisuuden kokemus jättää jälkensä. Torjutuksi, nolatuksi, ohitetuksi ja läpikäytyksi. Ostrakismin kokemus satuttaa meitä siksi, että se kyseenalaistaa tarpeemme läheiseen, inhimilliseen vuorovaikutukseen että laajempaan tarpeeseemme ryhmän kanssa koettuun yhteisöllisyyteen. (Junttila 2018, s. 58-62.)

Lisäpohdittavaa antaa se tosiseikka, miten vankilaympäristöön sijoitettu ihminen kokee sosiaalisen identiteettinsä. Se tarkoittaa niitä ominaisuuksia, joita ihminen jakaa saman ryhmän muiden jäsenten kanssa. Tämä tarkoittaa erottelua "me" vastaan "he". (Helkama ym. 2020, s. 184.) Helkaman ym. mukaan identiteetit ovat aina luonteeltaan vertailevia. Identiteetin merkitys on keskeisesti kiinni yksilön halukkuudesta omaksua kyseinen identiteetti kyseisessä hetkessä ja miten tämä identiteetti palvelee yksilöä siinä tilanteessa ja ympäristössä.

Teorian mukaan ihminen haluaa ylläpitää positiivista minäkuvaa. Se ryhmä, mihin kuulun, määrittää minua. Kun tämä ryhmäidentiteetti on aktualisoitunut, alkaa sen ryhmän normien noudattaminen ja korostus, että tähän ryhmään nyt kuulutaan. Ryhmälle halutaan olla uskollisia ja osoittaa siihen kuulumista julkisesti. (Helkama ym. 2020, s. 328.).

Leimautuminen tiettyyn identiteettiin ei aina tarkoita positiivista asiaa, jos leimalyödään yksilöön ulkopuolelta. Näin se tarkoittaa, että yhdelle yksilölle tai tietylle ryhmälle annetaan pysyvä määritelmä siitä, mikä, millainen tai kuka hän on, miten hänet halutaan muiden toimesta nähdä tai miten hänen arvellaan toimivan. Tämä leima on hyvinkin pysyvä ja johtaa siihen, että leimattu alkaa itsekin nähdä itsensä näin määriteltynä ajan kuluessa. Leima voi tarjota tukea ja turvaa tai eristää ulkopuolelle. Sellaiseksi, jonka seurassa ei kannata näyttäytyä ja joka on vähempiarvoinen kuin toiset. Henkilöksi, jota kannattaa välttää kuin ruttoa. (Junttila 2018, s.142.)

4.1 Ostrakismi vankilassa

Eristäminen eli ostrakismi on lähtökohtaisesti sisäänrakennettuna vankila instituutioon. Ihminen, joka toimii väärin, karkotetaan paikkaan, jossa hänen toimintaansa, käytöstä ja ajatuksia on tarkoitus kontrolloida niin, että ne eivät vaikuttaisi muihin ihmisiin. Tämän eristämisen sivuvaikutuksena voidaan saada aikaan lisää eristäytymistä, joka heikentää kykyä toimia vuorovaikutuksessa toisten kanssa ja myöhemmin palata takaisin yhteiskuntaan. (Kainulainen & Saari 2021, s. 82.)

Tutkimus kertoo, että joka kahdeskymmenes vanki kokee joko usein tai aina, että muut eivät kerro itselle erilaisia asioita tai, että he tulevat kohdelluiksi näkymättöminä. Vangeista 34 % kertoo, ettei heillä ollut kaveria, jolle voisi omista asioistaan kertoa. Sosiaalinen reaktiivisuus tarkoittaa ajatuksia siitä, että joku haluaa satuttaa itseä ja toisille pahaa. Tämän takia itse toimitaan toista kohtaan näin ensin. Se on parempi itse satuttaa muita ennen kuin he ehtivät. Vangeista joka kahdeksas ajattelee näin. Kainulaisen ja Saaren tutkimus kertoo, että ostrakismin eli eristämisen vaikutus vankiyhteisössä näkyy yksinäisyyden ja sosiaalisen ahdistuneisuuden kokemuksissa ja tarpeessa eristää itse itseään pois vuorovaikutuksesta. Tämä toteutuu juuri heidän kohdalla eniten, jotka kokivat toistuvammin yksinäisyyttä ja tarvetta olla yksin. (Kainulainen & Saari 2021, s. 82.)

4.2 Identiteetin uhka

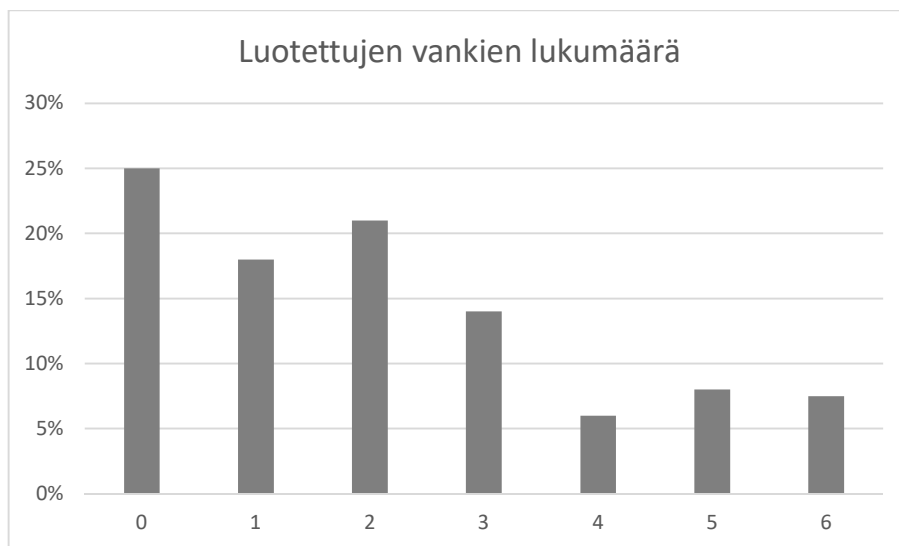
Jokaisella ihmisellä on oma tapansa suojautua uhkaavilta asioilta. Vauvasta alkaen pyrimme epämiellyttävyyden kokemuksesta kohti mielihyvän kokemista biologisen eloonjäämispyrkimyksemme ohjaamina. Ajan myötä tapamme kehittyvät yksilöllisemmiksi ja alamme toimia perusluonteemme ohjaamilla tavoilla. Edelleen ajan kuluessa vahvistuu se toiminta, joka lievittää epämiellyttäviä tuntemuksia ja lisää miellyttäviä elämyksiä. (Stenberg & Stenberg 2016, s.14.) Vangeilla yleiset tarkkaavaisuuden, keskittymisen ja aktiivisuuden häiriöt vaikuttavat sekä

minäkuvaan että kykyyn säädellä ja kokea tunteitaan. (Granfelt 2010, s. 138.) Kunkin tyypilliset reagoitaitapumukset stressaaviin tilanteisiin sekä niihin liittyvät kyvyt ja taidot selviytyä, riippuvat niistä kokemuksista ja opetuksista, joita ympäristö antaa. (Stenberg & Stenberg 2016, s. 14.)

Tuttujen toimintamallien ja ajattelutapojen kyseenalaistaminen voi tuottaa tunteen uhasta. Tunne ulkopuolisuudesta ja toiseudesta omassa yhteisössä voi nousta pintaan. Tarvitaan siis samaan tavoitteeseen matkalla olevia vertaisia, joiden kanssa muodostaa uuden identiteetin muodostusprosessi. (Granfelt 2010, s. 139.) Vahvistuessaan toipuja alkaa kantamaan vastuuta itsestään, omasta suunnastaan ja polustaan. Vastuu on tie uuteen identiteettiin ja uuteen minäkuvaan. (Raivio & Raivio 2020, s. 33.)

Ihminen peilaa ympäristöstä vihjeitä omasta arvostaan, etsii vaikutusmahdollisuuksia ja samalla sitä valmiustilaa, joka on ylläpidettävä, jotta minäkuva pysyy ehyenä ja varjelee myönteistä minäkuvaa. (Stenberg & Stenberg 2016, s. 14-15.) Uhka on yksilöllinen kokemus, jos vanki kokee ympäristön tai sisäisen tasapainonsa uhatuksi, tarvitsee hän keinoja löytää ympäristöstä ja itsestään voimavaroja. Diakoniatyöntekijät toivat esille, että keskusteluapua tarvittaisiin enemmän, jotta vangit selviäisivät vankeuden tuomista haasteista ja kriiseistä paremmin. Keskustelut ovat osa kokonaisvaltaista kohtaamista ja voimavaraistavat vankia. (Kivistö 2020, s. 60.)

Alla oleva kaavio kuvaa vankien kokemaan luotettujen vankiystävien määrää vankeusaikana samassa vankilassa. (Kainulainen & Saari 2021, s. 136.)

Vankilan sisäisten ihmissuhteiden on tutkittu olevan vahvasti yhteydessä koettuun hyvinvointiin. Vankilan ulkopuoliset ihmissuhteet ovat yhtä tärkeitä koettuun hyvinvointiin. Tutkimuksessa todettiin, että kiinnostus vankia kohtaan toisten taholta lisäsi hyvinvointia. (Kainulainen & Saari 2021, s. 51.)

4.3 Vankien puolustusreaktiot

Vankien puolustusreaktioita tutkiessa on ilmennyt, että vanki voi käyttää yksittäistä tai useampaa keinoa. Voidaan ajatella, että vanki on minuutensa menettänyt, passiivinen ja sopeutuva. Toisaalta erityyppinen vastarinta, joka estää vankeuden vaikutuksia voi sisältää esimerkiksi suojautumista. Näin vankilassa olo ajasta pyritään tekemään niin siedettävää kuin mahdollista. Tärkeintä ovat keinot, joilla omanarvontuntoa pyritään ylläpitämään, ettei henkistä tai fyysistä rappeutumista tapahtuisi. Mielenkiintoista tutkimuksessa on, että vanki voi paeta vankilayhteisön pariin. Toimimalla kuin mallivanki, jolloin rangaistuksesta tulee palkinto tai prismaatioon kokien voimakasta yhteyttä toisiin vankeihin ja vankien alakulttuuriin. Pako voi tapahtua myös ulkomaailmaan, jolloin huomio suunnataan laitoksen ulkopuolisiin asioihin. Erillisenä muotonaan pako asioihin, jolloin voidaan

puuhata erinäisten asioiden ja valitusten ym. parissa. Sovitus muotoisessa paossa kärsimyksellä sovitetaan tehty ja pyritään vapautumaan syyllisyydentunnosta. Pako voi tapahtua myös sairauteen, jolloin vaihto vangin roolista sairaan rooliin voi lievittää vankilan paineita ja saada vankila rutiinin katkaistua. Järjestysrikkomuksiin paolla voidaan hankkia arvostusta ja kunnioitusta toisilta vankeilta tai hakea vaihtelua. (Laine 2014, s. 372-373.)

5 SYRJÄYTYMINEN LAUMASTA

Vankila on syrjäytymisen paikka, ulos sulkemisen symboli. Vapauden puuttuminen, pakko ja alistaminen ovat alati läsnä. Niistä seuraavat nöyryytys ja itsemääräämisoikeuden menetys, oli toiminta kuinka kuntouttavaa tai kunnioittavaa tahansa. (Granfelt 2010, s. 134.) Rikollisuudella on suhde salaisuuteen. Salainen on kiehtovaa ja houkuttelevaa. Yhteinen salaisuus suojelee ryhmän toimintaa, kun se sitoo jäseniä luottamaan toisiinsa. Tällöin luotetaan siihen, että ryhmän jäsenet vaikenevat. Psykologisesti ryhmä vähentää eristäytyneisyyden kokemista ja antaa tukea. Salainen yhteisö kouluttaa moraalisesti ryhmän jäsenten väliseen solidaarisuuteen. Ryhmissä vallitsee yleensä tiukka hierarkia, organisaatio ja työnjako. Ryhmän auktoriteetti on ehdoton, kuitenkin siinä ihaillaan samanaikaisesti tiettyä vapauden henkeä ja kaipuuta. (Kurki ym. 2010, s. 140.)

Ihmisen pitää tuntea olevansa hyväksytty ja kuuluvansa laumaan. Puute yhteenkuuluvuudesta herättää elimistössä varoitussignaalin. Signaali yrittää saada ihmistä toimimaan. Tehokkain signaaleista on kipu. Ihmisellä on niin suuri tarve yhteenkuuluvuuden kokemiseen, että pelko sen menetyksestä saa meidät jopa kyseenalaistamaan omat aistihavaintomme tullaksemme hyväksytyiksi muiden mukaan. Ulkopuolisen ja erilaiseksi koetun ihmisen hyväksyntää ryhmän paine säätelee huomattavasti. On helpompaa toimia kuten muut ja jättää henkilö ulkopuolelle, kuin ottaa riski joutua sinne itse eriävän mielipiteensä vuoksi. (Junttila 2018, s. 54.) Moni vanki on ollut yhteiskunnallisesti eriarvoisessa asemassa ja kokenut turvattomuutta jo pienestä. Traumatisoivat tapahtumat, väkivalta, päihde- ja mielenterveys ongelmat ja seksuaalinen hyväksikäyttö ovat saattaneet

rikkoa lapsuuden ja altistanut nuoruudessa tilanteisiin, joissa lapsuuden traumat toistuvat. (Granfelt 2010, s. 134.) Philip Zimbardon vankila kokeessa oli kyse roolin omaksumisesta. Tutkimus vahvistaa sen, että ihminen alkaa toimia annetun roolin mukaan ja toteuttaa sitä. Ympäristön ja roolien osuudet oli helppo nähdä osallisina tapahtumissa, mutta tilanteeseen puuttuminen ja sen muuttaminen vaatii erityistä rohkeutta. (Junttila 2018, s.149- 150.)

Apua on vaikea hakea, jos ei pidä itseään sen arvoisena, Se on enemmän kuin kuulluksi ja kohdatuksi tulemisen perustarve. Kyse on siitä, että ihminen uskaltuu asettua oman kokemuksensa äärelle, olla oman elämänsä toimija ja pohtia, mitä toivoisi tulevaisuudessaan olevan. Joskus se tarkoittaa mielekkäämpien asioiden tekemistä vain itselleen. Ei merkityksettömyyteen tai yksinäisyyteen vajomista enää. Yksinäisyyttä ei tule määrittää ulkopuolelta, vaan se on jokaisen oma kokemus. (Lähteenmäki 2022, s. 71-80.) Sosiaalinen tarkoittaa ominaisuutta, joka määrittää hyväksyttävän käyttäytymisen yhteiselämässä, järjestäytyneessä yhteisössä ja yhteiskunnassa. Kestämätön stressi, apaattisuus ja toimintatarmon häviäminen, terveysongelmat ja väkivaltainen käytös ovat henkisen häädän signaaleja. (Pentti 2003, s. 93.). Sitä sopii pohtia, mitä tarkoittaa vankilahierarkian sosiaalisuus ja kuinka paljon se rajoittaa yksilön mahdollisuutta muuttua tai toimia.

Loukkaukset ihmisarvoa vastaan, esimerkiksi kokemus, ettei henkilöllä ole mitään merkitystä tai mahdollisuutta olla tasavertainen toisten kanssa, aiheuttaa ihmiselle häpeää ja syrjäytymistä. (Diakonissalaitos 2022).

Ympäristön kontrolloinnin tunne on tärkeää somaattisen hyvinvoinnin kannalta ja pienikin mahdollisuus vaikuttaa siihen parantaa hyvinvointia. (Nummenmaa 2019, s. 283.) Vankila on ympäristönä verrattavissa ympäristöön, jossa yksilön mahdollisuus vaikuttaa elämäänsä ja olemiseensa vähenee lähes olemattomiin. Tutkimukset osoittavat, että mitä enemmän ihmisellä on mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elämäänsä, sen vähemmän hänellä ilmenee stressiin liittyviä oireita ja sairauksia. (Nummenmaa 2019, s. 283.) Elinympäristö voi mahdollistaa tai rajoittaa valintoja. Yhteisöjen sisällä muodostuu sosiaalisia verkostoja, jotka voivat tukea tai tukahduttaa hyvää elämää. (Kainulainen 2021, s. 41.)

Optimismi ja pessimismi ovat ominaisuuksina pysyviä. Seurattaessa optimismia ja muita käyttäytymiseen ja persoonallisuuteen liittyviä ominaisuuksia 9 vuoden ajan seurantatutkimuksessa, selvisi että parhaiten optimismia lopussa ennusti optimistisuuden taso tutkimuksen alussa. Tämä ei ole yllättävää, koska ihmisten käyttäytyminen on melkoisen samanlaista vuodesta toiseen ja samat asiat tapahtuvat samoille ihmisille toistuvasti. Onnellinen pysyy onnellisena, ja esimerkiksi huonoon ihmissuhteeseen hakeutuva tekee niin uudelleen. Optimismia selittää 40 % perintötekijät ja suuri periytyvyys tarkoittaa, että omaa suhtautumista ympäröivään maailmaan ei ole helppoa muuttaa. (Nummenmaa 2019, s. 252.) Psykologinen immuunipuolustus aktivoituu suurten henkisten ja aineellisten uhkatilanteiden konkretisoituessa ja napsauttaa kaikki kehon ja mielen varajärjestelmät päälle. Optimismi ei näin ollen voi suojata kaikilta vastoinkäymisiltä. (Nummenmaa 2019, s. 263.) Hierarkkisissa apinalaumoissa tehdyt tutkimukset osoittavat, että laumahierarkian alimmilla tasoilla olevat jäsenet ovat alttiimpia erilaisille sairauksille. (Nummenmaa 2019, s. 284.)

6 VANKIEN PÄIHDEKUNTOUTUS

Valtaosalla vangeista on päihdeongelma. Vankeusaika itsessään myös altistaa psyykkisen voinnin heikkenemiselle. Ennen kuin vanki pystyy vastaanottamaan kuntoutusta, hänen on oltava riittävän hyvässä psyykkisessä kunnossa ymmärtääkseen ongelmansa ja motivoitua hoitoon. Rikosseuraamuslaitos tarjoaa puitteet kuntoutumiselle sekä erilaisia kuntoutuksen osia. Vankilat tarjoavat omana toimintana ja yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa päihdekuntoutusta. 2010-luvulla akkreditoitun päihdeohjelman on suorittanut noin 350–550 vankia vuodessa. (Tyni & Aaltonen, 2021, s. 43.)

Vankien lääkinnällisestä kuntoutuksesta vastaa vankiterveydenhuolto, joka on oma, erillinen yksikkönsä. Vankiterveydenhuolto toimii Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisuudessa. (Kohvakka ym. 2022, s. 251–257.) Sen tarjoama päihdehoito käsittää päihdearvion, vieroitushoidon, päihdehaittojen vähentämistyön,

päihdepsykiatrisen hoidon sekä opioidiriippuvaisten korvaus- ja ylläpito-hoidon. (Valtioneuvosto 2020, s. 57.)

Vankilan kuntoutus tähtää rikoksettomaan elämään. Vankiloiden tehtävä on edistää yhteiskunnan turvallisuutta ja huolehtia rangaistusten toimeenpanosta. Kuntoutuksen viitekehyksenä toimii ajatus irtautumisesta rikollisesta elämäntavasta. (Kohvakka ym. 2022, s. 251.) Koska vankeuden täytäntöönpanon yhtenä tavoitteena on edistää vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan (L 767/2005), olot vankilassa on järjestettävä niin pitkälle kuin mahdollista vastaamaan yhteiskunnassa vallitsevia oloja (L 767/2005). Vangilla on oikeus sosiaalihuollon palvelu-, hoito-, kuntoutus tai vastaavaan suunnitelmaan (L 812/2000). Haasteena on muodostaa vankeuslain vapauden menetyksen tai sen rajoittamisen suhde (L 767/2005) sosiaalihuoltolain tavoitteisiin edistää ja ylläpitää hyvinvointia (L 1301/2014). Mainittava on myös se, että vanki on mahdollisesti seurakunnan jäsen ja hänellä on siinäkin samat oikeudet kuin muillakin siviilissä ihmisillä. (Kivistö 2020, s. 40.)

Vankiloiden päihdeohjelmien tulisi olla mahdollisimman vaikuttavia. Toiminnan tulisi suuntautua todistetusti rikollisuutta vähentävään toimintaan, jolla on mahdollisimman myönteinen vaikutus toimijoihin. Vuosi suljetussa vankilassa maksaa 78 000 euroa ja avovankilassa 54 000 euroa. Luvuissa on huomioitava, että ne eivät sisällä rikosten tutkimisen ja oikeusprosessien hintaa, eivätkä uhrille aiheutunutta hintaa. (Tyni & Aaltonen 2021, s. 54.)

Rikosseuraamuslaitoksessa kohdataan noin 10 000 asiakasta vuosittain. Vankeusvangeista 40 prosenttia on vankilassa korkeintaan kolme kuukautta. (Kohvakka ym. 2022, s. 251.) Rikosseuraamuslaitoksen sidosryhmäyhteistyön linjaukset tuovat täsmennystä eri rooleihin, vastuisiin ja palvelukuvauksiin koskien päihdekuntoutusta. (Rikosseuraamuslaitos 2022, s. 51). Palvelutuottajien tulisi nähdä sektori- ja organisaatiokeskeisen asiakkuuden sijaan asiakkaan yhteinen asiakkuus. Kuntoutuksen lähtökohdaksi tulisi tällöin diagnoosi- ja sairauskeskeisyyden sijaan kuntoutuksen toimintatilanne. (Väyrynen & Lindh 2016, s. 422.)

6.1 Kuntoutusohjelmat vankilassa

Vankeinhoidon kuntouttava toiminta on suurin osin ryhmä- ja yhteisö muotoista. Mielekäs elämä ilman päihteitä ja rikoksia on oltava vangille oikea, mahdollinen tavoite, johon hän uskoo. Kuntouttavan toiminnan tavoitteena on luoda vangille uusia mahdollisuuksia toiminnan ja uusiin ympyröihin liittymisen osalta heihin torjuvasti suhtautuvassa yhteiskunnassa heidän huume- ja rikostaustastaan johdun. (Granfelt 2010, s. 140 - 141.)

Kuntouttava ohjelmatyö on yksi aktivoinnin muoto, johon vankeja halutaan sitouttaa ja jonka avulla heitä pyritään motivoimaan sisäiseen muutokseen. Kuntoutus on kehittynyt toimintamalleiltaan painottamaan voimavarojen, vahvuuksien ja rikollisuudelta suojaavien tekijöiden merkitystä. Kuntoutusohjelmissa ei tarkastella vain riskejä ja ongelmallisia ajattelu- ja käytösmalleja, vaan pyritään vahvistamaan rikolliselta elämäntavalta suojaavia voimavaroja ja vahvuuksia. (Holmberg & Saari, 2021, s. 171–176.) Vaikka palvelujärjestelmä olisi täydellisen onnistunut, sekään ei auttaisi, jos asiakkaat eivät kiinnity niihin tai palvelut eivät ole vaikuttavia. (Saari 2021, s.285.)

Päihderiippuvuudessa on nähty sosiaalisen riippuvuuden näyttelevän merkittävää roolia fyysisen ja psyykkisen riippuvuuden rinnalla. Näin ollen yhteisöllisen lähestymistavan on katsottu olevan keskeinen tekijä. Rikollisuus- ja vankiyhteisö ovat monin osin voimakkaan sosiaalisia tekijöitä. Tämän takia yksilökeskeinen terapia on usein tuomittu epäonnistumaan. (Laine 2014, s. 300.) Pohdinta osiossa keskitymme tarkemmin, miksi vankiyhteisön ja sen roolien osuus on keskeistä ymmärtää kuntoutumiseen liittyvänä osana.

Rikosseuraamuslaitoksen akkreditoitujen kuntoutusohjelmien suoritettu tuntimäärä oli vuonna 2010 105 000 tuntia ja vuonna 2019 48 000 tuntia. Ohjelmatyyppien tarkempi tarkastelu osoittaa, että näiden akkreditoitujen ohjelmien tilanne on huolestuttava. Työntekijöiden kouluttaminen ohjelmatyöhön on vähentynyt ja lyhytkestoisia, kustannustehokkaampia ohjelmia suositaan pidempikeskitoisen ohjelmatyön kustannuksella. Jos suoritettujen kuntoutusohjelmien vaikuttavuutta mitataan uusintarikollisuuden vähenemiselle, tavoitteessa on vielä

parannettavaa. Toisaalta jo pienetkin uusintarikollisuutta vähentävät onnistumiset tulee huomioida. (Tyni & Aaltonen 2021, s. 42.)

Vankiloiden ohjelmat parhaimmillaan tukevat vankia kohti kuntoutumista, ollen yksi osa kuntoutumisen prosessia. Kuntoutumisen tueksi tarvitaan kuntoutumisen mahdollistava toimintaympäristön tuki ja kuntoutujan oma motivaatio kuntoutumiseen. Päihdekuntoutus on päihdeongelmaisen asiakkaan toimintaa, jolla hän pyrkii ymmärtämään ja hallitsemaan omaa elämäänsä. (Mattila-Aalto 2016, s.375.)

6.2 Kuntoutussuunnitelma

Jokaisen kuntoutujan polku on täysin omanlaisensa, joten myös jokainen kuntoutuspolku on erilainen. Kuntoutumisohjelmissa on tästä syystä tärkeää huomioida yksilöllinen kuntoutuminen. Vankeusajan päihdekuntoutuksella on todettu olevan rikollisuutta vähentävä vaikutus (Kivivuori ym. 2018, s. 361). Suomessa vankilan päihdekuntoutukseen osallistuneet vangit pitävät tutkimuksen mukaan tärkeänä päihteiden käytön riskien käsittelyä, retkahduksiin valmistautumista sekä omien tunteiden, toiminnan ja ajattelun tunnistamista. (Tourunen, Kaskela & Weckroth 2019, s. 43).

Rikosseuraamuslaitoksen tekemä kuntoutussuunnitelma tehdään osana rangaistusajan suunnitelmaa, jolloin se sisältää sekä asiakkaan rangaistuksen suorittamiseen sisältyvät kuntoutustavoitteet että rangaistuksenaikaiset velvollisuudet. (Kohvakka ym. 2022, s. 251–257.) Seuraamuksen alussa kartoitetaan asiakkaan päihteiden käyttöä ja tarvittaessa lääkkeellinen vieroitushoito alkaa, joko vankilassa tai päihdehuollossa. Vankilassa tarjotaan päihdeneuvontaa, päihteiden haittoja koskevaa neuvontaa sekä päihteiden käytön vähentämiseen tähtäävää neuvontaa. Vangille kerrotaan päihdekuntoutuksen muodoista, käsitellään päihderiippuvuutta, retkahtamista ja päihdesairauksia. (Valtioneuvosto 2020, s. 57.)

6.3 Vankeusaika

Vankeusaika on otollista aikaa kartoittaa vankien työ- ja toimintakykyä. Ainoastaan puolet miesvangeista on työkykyisiä ja naisista kolmannes. Työkyvyttömyyseläke oli siltikin vain osalla työkyvyttömiksi todetuista. Vankilan arjessa tulee huomioida vankien yleiset rajoitteet esimerkiksi neurokirjon häiriöiden ja oppimisvaikeuksien osalta. Niitä ei usein ole aiemmin tunnistettu ja tämän takia riittävä tuki ja kuntoutus on jo aiemmin ollut vajavaista. Vankilan toimintoihin osallistumisvelvollisuus yrittää juuri keskeisesti saada havaintotietoa vangin arjen toimintakyvystä ja tämä tieto dokumentoidaan.

Rikosseuraamuslaitoksella on erityinen prosessi, joka pyrkii kokoamaan vangin toiminnallista työkykyä. Lisäksi avustetaan vankia selvittämään koulutus- ja työhistoriaansa ja muuta oleellista elämänsä aikana saamaa tietoa koskien työ- ja toimintakykyä. Tarpeen olisi selvittää sosiaali- ja terveyspalvelujen ja selvitysten tietoja. Prosessit ovat hajanaisia ja esimerkiksi Kelan kuntoutuksiin olisi mahdollista osallistua. Erityisesti merkityksellistä on ollut Kelan kuntoutusneuvojan osallistaminen jo hakuvaiheessa. (Kohvakka ym. 2022, s. 254-255.)

Rikosseuraamusasiakkaan sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisestä on pääsääntöisesti vastuussa hänen kotikuntansa. Vankien palvelut pyritään sovittamaan yhteen esimerkiksi siirryttäessä vankilasta toiseen tai siviiliin siirryttäessä. Eri toimijoiden väliseen yhteistyöhön liittyy vastuu järjestää kuntoutumista edistävän toiminnan yhteinen suunnittelu niin rangaistuksen alussa kuin vapautumisen valmistelussa (Valtioneuvosto 2020, s. 33.) Oikeusministeriön vuonna 2021 julkaisemien suositusten mukaan rikostaustaisen asiakkaan eri suunnitelmat tulisi sovittaa yhteen tuomion alusta lähtien. Vanhentunut ajatus siitä, että asiakkaasta ”otetaan koppia” vankilan ulkopuolelta vasta vangin vapautuessa, tulisi päivittää valtioneuvoston linjauksen mukaiseksi. (Kohvakka ym. 2022, s. 251–257.)

Ilman riittävää yhteistyötä ja keskittymällä pääosin rangaistusajan suunnitelmaan, jäävät vangin vaikutusmahdollisuudet kuntoutumiseen heikoiksi. Keskeisintä on vankien kuntoutumisen kannalta, että yhteiskunnan sosiaalipalvelut tavoittavat vangit siinä kuin muutkin kansalaiset myös kuntoutuspalveluiden osalta.

Erityisiä haasteita on luonut riittämätön yhteistyö eri viranomaisten välillä. Virheellinen käsitys siitä, että asiakas siirtyisi muista palveluista vankilaan palvelukokonaisuuksien ollessa samoja vankilassa kuin vapaudessa tuottaa väärää tilannekohtaista tietoa. (Kohvakka ym. 2022, s. 251–257.)

6.4 Yhteiskunnan palvelujärjestelmä

Yhteiskunnan palvelujärjestelmä voi olla luonteeltaan sellainen, että se on osoittautunut ylivoimaiseksi heille, jotka vankila ympäristössä voivat saada vihdoin mahdollisuuden siihen psykososiaaliseen tukeen, jota he niin kipeästi ovat kaivanneet. Kiinni pitävä ympäristö on tällöin sananmukaisesti se asia, joka kiinnittää kuntoutumiseen. Se on tällöin syrjäytymistä vastustavaa vuorovaikutustyötä. Näin työ kohdentuu vankien sisäisen maailman: ajattelun, tunteiden ja elämän koettuun merkityksellisyyteen tai merkityksettömyyteen., unohtamatta yhteiskunta- ja lähisuhteiden merkitystä. Näin vanki muodostaa itse kuvan elämästään yhdessä työntekijän kanssa. Parhaassa tapauksessa yhteistyö syvenee ja on löydettävissä voimavaroja ja selviytymiskeinoja, joita vanki ei tiennyt itsessään olevan. (Granfelt 2010, s. 136.)

Kuntoutuminen merkitsee toimintakyvyn ja osallistumisen paranemista ihmisen omista lähtökohdista käsin. (Autti-Rämö, Mikkelsson & Lappalainen 2022, s. 54). Kuntoutuminen ja kuntoutuspalvelut pyrkivät kohentamaan yksilön toimintakykyä. Yhteiskuntaan osallistumisen esteet johtuvat ruumiin ja mielen toimintakyvyn rajoitteista fyysisessä ja sosiaalisessa ympäristössä. Kuntoutumisen onnistumiseen tarvitaan kuntoutujan omaa motivaatiota, omien kykyjen tunnistamista sekä ympäristön muutosta. Kuntoutuminen alkaa sairauksien ja vammojen aiheuttamien toimintarajoitteiden sekä kuntoutujan olemassa olevien voimavarojen selvittämisestä. (Autti-Rämö ym. 2022, s. 54.)

Sosiaalipalvelujen tavoitteena on tuottaa yksilölle parempaa elämänhallintaa sekä yhteiskuntaan osallistumisen mahdollisuuksia. Tämä näkyy myös kuntoutuksessa, koska kuntoutuksen tehtävänä on parantaa kuntoutujan edellytyksiä toimia yhteisöissään ja yhteiskunnassa, kuntoutujan omia voimavaroja

vahvistaen. (Autti-Rämö, Salminen, Rajavaara & Ylinen 2016, s. 56; s. 83.) Kuntoutuminen itsessään ei paranna, vaan kuntoutumiseen tähtäävä sosiaalityö antaa asiakkaalle työkaluja, joiden avulla kuntoutuminen jatkuu. Myös toivon kokemus vaikuttaa kuntoutumiseen. Kuntoutuminen eri muodoissaan voi jatkua läpi elämän tai olla vain ohimenevä vaihe. Kuntoutusta antavan tahon on toistuvasti arvioitava, miten kuntoutumisen prosessi etenee tavoitteisiin nähden, ja mitkä ovat kuntoutumisen jatkumisen edellytykset. (Topo & Autti-Rämö 2016, s. 88.)

Kuntoutumiseen tähtäävän prosessin tulee käynnistyä oikea-aikaisesti. Oikea-aikaisuus ja sen oikein kohdistaminen riippuu sairaudesta, vammasta ja muusta toimintakykyyn vaikuttavasta elämäntilanteesta. Kuntoutuminen tarkoittaa yleensä muutosta kuntoutujan ajattelussa tai sosiaalisessa toiminnassa. Kuntoutumisen etenemisen kannalta oleellista on, että kuntoutuja kokee kuntoutumisprosessin tavoitteet itselleen paitsi tärkeiksi, myös mahdollisiksi saavuttaa. Kuntoutus on paitsi yksilön kokemus, myös tilanteeseen ja ympäristöön sidonnaista: kuntoutujan on saatava oman toimintaympäristönsä tuki muutosten toteuttamiseen ja ylläpitoon. (Härkäpää, Valkonen ja Järvikoski 2016, s. 78–79.)

6.5 Hengellinen kuntoutus

Yhtenä historiallisesti vanhimpana kuntoutuksen muotona vankiloissa nähdään hengellinen kuntoutus, jolla on läheinen yhteys päihdetyöhön. Kristillinen kriminaalityö tuntee vankilasielunhoitajan viran 1800-luvulta asti. Kotimaisen evankelis-luterilaisen kirkon kriminaalityö auttaa niin rangaistukseen tuomittuja kuin uhreja sekä molempien omaisia. Kriminaalityö toimii yhteistyössä ei-kirkollisten toimijoiden kanssa. Työ kehittää kriminaalityön perusteita ja toimintaa keskustelussa niin eettisyyden, teologian kuin yhteiskunnan kysymyksissä. Kirkon kriminaalityö käyttää restoratiivisen oikeuden periaatetta ohjenuoranaan, jossa nähdään hengellinen, sosiaalinen ja henkinen sovitus kaiken taustalla. Tästä näkökulmasta rikos särkee niin tekijän kuin uhrinkin sekä sen sosiaalisen yhteisön, johon he kuuluvat. Tavoitteena on näiden särkyneiden suhteiden korjaaminen ja yhteisön jäsenten eheytyminen. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko, 2022).

Kivistön tutkimuksen diakoniatyöntekijät kertovat, että vankiloissa on toimivia ja hyviä kuntoutusmuotoja, jos vanki motivoituu muutokseen ja haluaa ottaa niitä vastaan. (Kivistö 2020, s. 50.) Diakoniatyöntekijät tukevat asiakkaitaan monin tavoin rikollisuudesta irrottautumisessa, päihteettömyydessä ja yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Asiakas voimaantuu tullessaan kohdatuksi monella eri tasolla eri verkostoissa. (Kivistö 2020, s. 47.)

Vankiladiakonien ajatukset armosta, armeliaisuudesta, ihmisyydestä ja anteeksiannosta ovat uuden identiteetin rakennusaineita. Toivon ylläpitäminen, lisääminen ja välittäminen antavat viestin uuden elämän mahdollisuudesta. Aina on mahdollista aloittaa uudelleen alusta. (Kivistö 2020, s. 41). Päihteettömän identiteetin omaksumiseksi tulee olla uskoa omaan voimiseen. Jos uskoa tekemiseen ei ole, ei ole motivaatiotakaan. Kivistön tutkielman diakonit kertovat vankien hämästelevän sitä, että juuri heitä varten tullaan vankilaan. Tämä herättää kysymyksen vangin kokemasta arvosta, etteikö hän koe olevansa niin arvokas, että juuri häntä ja hänen tarpeitaan varten tehdään vankiladiakoniantyötä.

Vankiladiakonia tarjoaa vangeille mahdollisuuden käsitellä asioita vankilajärjestelmän ulkopuolelta tulevan ihmisen kanssa. Vankilasielunhoitaja on tällöin "erilainen" henkilö, johon voi luottaa, onhan hänellä erilainen lähestymistapa asioihin ja tiukempi vaitiolovelvollisuus. 60 % kirkkohallituksen teettämän kyselyn vastajista on pitänyt vankilapapin tai diakonin läsnäoloa tarpeellisena sosiaalisiin tai päihteisiin liittyvien asioiden vuoksi. Erilaisilla elämänalueilla ilmenevät ongelmat liittyen esimerkiksi päihteisiin, vaatisivat tuttua, saatavilla olevaa apua. Kriisitilanteessa oleellisinta olisi tilanteen rauhoittaminen, jäsentäminen ja kaotisuuden vähentäminen. Kirkon viranhaltijoiden helppo lähestyttävyyys ja vangin ihmisenä pitäminen asiakkaan tai vangin sijaan olivat arvioissa keskeisiä. (Kirkkohallitus 2015, s.97.)

7 DIAKONIATYÖ VANKILASSA

Kivistön tutkimukseen haastateltujen diakoniatyöntekijöiden mukaan, vankiloissa liikkuu päihteitä ja huumeita ja niitä on saatavilla helposti. Vankilassa raitistuminen on hyvin hankalaa. Toisaalta haastatellut olivat myös tunnistanee sen mahdolliseksi, jos omaa motivaatiota ja ohjaajien kannustusta ja tukea on saatavilla. (Kivistö 2020, s. 51.) Vankila on ahdistava ja vähävirikkeinen paikka, joka sen takia kuormittaa mielenterveyttä ja altistaa ahdistavuuden takia huumeiden käytölle. (Granfelt 2010, s. 135.) Vankien kuntoutukseen pääsyn ongelmat, päihdekuntoutukseen pääsyn hankaluudet ja hoitojatkumo ongelmat vankilan ja siviiliin välillä olivat esillä vastauksissa. (Kivistö 2020, s. 60.)

Diakoniatyön näkemys on nähdä ihminen lähtökohtaisesti arvokkaana. Diakoniasalaitoksen visio jokaisen ihmisen ihmisarvon loukkaamattomuudesta tarkoittaa velvollisuutta edistää ihmisoikeuksien toteutumista jokaisen kohdalla. Tämä tarkoittaa, että ketään ei saa sulkea tai jättää ulkopuolelle.

Paimenen tehtäviin kuuluu lauman kaitseminen. Kaitseminen tarkoittaa paimentamista, valvomista, vartioimista ja varjelemista. Raamattu puhuu paljon paimenista ja kaitsemisesta. Jeesus on tämä kerrottu hyvä paimen, hän huolehtii siitä, että Jumalan lupaus etsiä eksyneet ja tuoda heidät takaisin laumaan turvaan toteutuisi. Kristillinen perinne kutsuu meitä laumaan ja pitämään huolta toinistamme. (Heikkala, 2020.) Seurakuntapastori Marja Tuomen mukaan, Jeesus tuntee meidät kaikki nimeltä, hän näkee ja tietää, mitä me käymme läpi juuri nyt. Meillä ei ole mitään hätää, kun kuulumme Jumalan laumaan. Jumala rakastaa meitä ja pitää huolen omistaan. Hänelle mikään ei ole mahdotonta. Diakoniantyökentällä on lohduttavaa, ettei laumasta voi lopullisesti eksyä, vaan aina on toivoa löytää takaisin laumaan ja yhteyteen.

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin tuloksena vankilaan tuomitun rikollisen kohdalla, heitä tulee tukea kohti yhteiskunnan jäsenyyttä rikoksettomalle polulle. Ihmisarvo toteutuu kokemuksena yhteiskunnan täysivaltaisesta jäsenyydestä,

jolloin on mahdollista vaikuttaa toimimalla omiin asioihin ja saada kokemusta ihmisarvoisesta elämästä.

Kirkon vankilapappien- ja diakonien näkemykset vangeista ihmisinä, ei vankeina herättävät pohdintaa identiteetistä. Identiteetti käsitetään yksilöllisenä käsityksenä omasta itsestä. Sen perusteena toimii omat persoonalliset ominaisuudet, jotka voivat muuttua tai kehittyä vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Haastateltavani tuoma ajatus, ettei vankilassa voi puhua omista asioistaan kenelläkään herättää kysymyksen, miten luoda uutta identiteettiä ja käsitystä itsestä ja uusista mahdollisuuksista tässä ympäristössä. Samoin kertovat diakoniatyöntekijät, vankilassa ei voi paljastaa muille heikkouttaan tai todellisia tunteitaan, Diakoniatyöntekijän kanssa voi näyttää sen, mikä oikea tilanne on. (Kivistö 2020, s. 42.).

Päihtyneenä tehtyjen rikoksien ahdistavuus on tekijälle suurta ja tilanteen alkaessa selvitä, on suurta tarvetta päästä puhumaan siitä. (Kivistö 2020, s. 44.) Mielenterveystalo kertoo, että sopeutumishäiriöt ja stressireaktiot tarkoittavat reaktiota johonkin elämänmuutokseen. Oireina esiintyy ahdistusta, masennusta ja toimintakyvyn heikkenemistä.

Kirkon koinonia termi määritetään diakoniaksi, joka tapahtuu seurakunnassa, mutta myös muissa yhteisöissä., joissa ihminen toimii. Raamattu, 1992, Matteuksen evankeliumi 25: 36 kehottaa menemään vankeudessa olevien luokse, ”minä olin vankeudessa ja te tulitte minun tyköni”. Kirkon diakoniatyö toteuttaa tätä käytännössä. Tarjotaan ja viedään apua sinne, missä sitä tarvitaan. Haastatellun vankiladiakonin sitaatti: ”jossa hän korostaa sinne vankilaan menemistä, missä se ihminen on, joka ei sieltä minnekään pääse ja tehdä oikeita auttamisen tekoja sen sijaan, että haastateltu kokee kirkon olevan aivan liikaa puheen kirkko. “(Kivistö 2020, s.39.) Diakonialla on paljon osaamista huono-osaisten auttamisesta ja mielenterveyden diagnosoitujen haasteiden, kuten masennuksen, kaksisuuntaisen mielialahäiriön, paniikkihäiriön, skitsofrenian ja riippuvuussairauksien asiakkaita. Psykoottisuus, pelkotilat, ahdistus, itsetuhoisuus, pakko-oireet ja persoonallisuushäiriöt ovat myös asiakkailta yleisiä. Mielenterveyden haasteet ovat kietoutuneet fyysisiin, taloudellisiin ja sosiaalisiin vaikeuksiin. (Heikkilä-,Tyni & Viitala 2020, s. 221.)

8 TUTKIMUSPROSESSIN KUVAUS JA EETTISYYS

Aiheen valinnan jälkeen tein rajausta aiheeseen kiinnostukseni ollessa liian laajaa suhteessa keskeisiin tutkimuksen teemoihin. Tutkimuksen suunnan tullessa selvemmäksi oli tehtävä vielä tarkempaa rajausta. Hahmottelin mielessäni tutkimusongelmaa ja mitkä kysymykset siihen vastaavat. Valitsin teoriaa tutkimuksen pohjaksi ja perehdyin aihealueeseen. Luin lähdeaineistoa ja tutustuin aihetta sivuaviin tutkimuksiin. Hioin haastattelukysymyksiä ja etsin tutkimukseen haastateltavat henkilöt. Haastattelin kolmea Kris Satakunnan kautta löytynyttä vankilan päihdekuntoutuksen läpikäynyttä henkilöä. Tutkimuksessa tarkastellaan havaintoja tietyn määritellyn näkökulman pohjalta. Tällaista näkökulmaa nimitetään teoreettiseksi viitekehykseksi. (Alasuutari 2011, 79). Teoreettinen viitekehys määrää, millaista aineistoa kannattaa kerätä ja millaista menetelmää analyysissä käyttää.

Tutkimuksessa tutkimusote on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Laadullinen tutkimus tarkoittaa tutkimusta, jonka avulla pyritään löydöksiin ilman tilastollisia menetelmiä. Tavoitteena on tutkittavan ilmiön kuvaaminen, ymmärtäminen ja tulkinnan antaminen. (Kananen 2017, 35.) Laadullista tutkimusta voi luonnehtia prosessiksi. Aineistonkeruun väline on tutkija itse. Aineistoon liittyvien näkökulmien ja tulkintojen katsotaan kehittyvän tutkijan tietoisuudessa tutkimusprosessin edetessä. Tutkimuksen etenemisen vaiheet eivät välttämättä ole ennalta jäsennettävissä eri vaiheisiin, vaan tutkimustehtävää tai aineistonkeruuta koskevat ratkaisut muotoutuvat vähitellen tutkimuksen edetessä. Tutkimusotteen pitämisellä joustavana tutkija pyrkii ymmärtämään tutkittavana olevaa ilmiötä ja ihmisen toimintaa tietyssä ympäristössä. (Kiviniemi 2015,74.) Laadullisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan jotain ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle. Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että henkilöt, joilta tietoa kerätään, tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon tai heillä on kokemusta asiasta. Tiedonantajien valinnan ei tule olla satunnaista vaan harkittua ja tarkoitukseen sopivaa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 98.)

Aineistonkeruumenetelmänä tutkimuksessa käytettiin erilaisiin tutkimuksiin ja kirjallisuuteen perustuvaa tietoa ja puolistrukturoidut teemahaastattelut toimivat tukevaaineistona. Teemahaastattelussa edetään tiettyjen keskeisten valittujen teemojen ja niihin liittyvien kysymysten mukaan. Teemahaastattelun etuna on, että haastatteluissa voidaan tarkentaa ja syventää kysymyksiä haastateltavien vastauksien mukaan. Aineistolähtöisen analyysin menetelmänä käytetään teemoittelua. Teemoittelussa muodostetaan teemoja eli keskeisiä aiheita useimmiten aineistolähtöisesti. Tekstimassasta etsitään haastatteluja, vastauksia ja kirjoitelmia yhdistäviä ja erottavia seikkoja. Teemoittelu on luonteva etenemistapa teemahaastatteluaineiston analysoimisessa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 87–88.) Keskeisesti aineistosta nousseet teemat olivat vankiyhteisö ja päihdekuntoutus.

Litteroidusta aineistosta haetaan esimerkiksi tyypillisiä kertomuksia, samanlaisuutta tai erilaisuutta ja selitystä tutkittavalle ilmiölle (Kananen 2017, 148). Teemoitelluista vastauksista luokiteltiin samaa tarkoittavat käsitteet ja yhdisteltiin niitä yhden käsitteen alle. Näin pystyttiin erittelemään haastateltavien vastauksien yhtäläisyyksiä ja eroja ja vertailemaan niitä. Aineiston analyysi laadullisessa tutkimuksessa on syklinen prosessi. Aineistonkeruun tuloksena saadun aineiston analyysi määrittää sen, milloin on kerätty riittävästi tutkimus aineistoa. Etukäteen ei voi määrittellä, kuinka paljon ja mitä tietoja kerätään. Aineistoa kerätään niin paljon, että tutkimusongelma ratkeaa ja tutkija ymmärtää ilmiön. (Kananen 2017, 35.)

Tutkimus eteni edellä kuvatun prosessin mukaisesti. Kerättiin aineistoa ja teorioita, joita käytettiin apuna laadittaessa haastattelukysymyksiä. Aiheeseen tutustuttiin ja haettiin aineistosta vastauksia kysymyksiin. Haastatteluja teemoitettaessa vahvistuivat tietyt teoriat. Haastateltujen vastauksissa nousi esiin näkökulmia, joiden mukaan rajattiin tai laajennettiin teoriaosuutta. Aineiston keruun ja teorian kehittämisen vuorovaikutteisuus oli sujuvaa. Aineiston analysoinnin kautta kehitetyt käsitteet auttoivat kehittämään tutkimusasetelmaa eteenpäin (Kiviniemi 2015, 79).

Tutkimuksen eettisyyden kannalta on tärkeää, ettei tutkimuksen tekijällä ole ennako-oletuksia. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa ei ole sellaisia mittareita tai testejä, joilla luotettavuutta voitaisiin erityisesti selvittää. Tutkija arvioi työtään itse ja pyrkii näyttämään sen luotettavuuden. (Kananen 2014, 146.) Tämä tarkoittaa, että myös lukijalla on vastuu päätellä, onko tutkimus luotettava. Mitä avoimempi aineistonkeruumenetelmä, sitä tärkeämpää olisi myös tutkimuksen eettisyyden sekä tutkijan moraalien arviointi tutkimuksen eri vaiheissa. Eettisten kantojen vaikutusta tutkijan tekemiin ratkaisuihin ei voida kieltää. (Sarajärvi & Tuomi 2012, 125.)

Tutkimuksen tekijän ammatinvalinnan vuoksi tutkimuksen tekemistä ja valintoja on eettisesti ohjannut sekä sosiaalialan arvot ja etiikka että diakoniatyöntekijän eettiset ohjeet. Tutkijan tekemiin ratkaisuihin aineistoa koskien on siten voinut vaikuttaa pyrkimys puolustaa ihmisoikeuksia, ihmisarvoa sekä sosiaalista oikeudenmukaisuutta. Tutkimusaihe on ollut eettisesti hyvä valinta, sillä tarkasteltaessa vankien kokemuksia ei ole tehty muita taustaoletuksia kuin se, että vangeilla on kokemuksia vankilaympäristöstä- ja vankiyhteisöstä sekä vankilan päihdekuntoutustyöstä. Näin lähtökohdat olivat vankien kokemusten kuulemisessa.

Tutkimustulokset ovat vain tämän tutkimuksen tekijän tulkinta käytössä olleesta aineistosta. Toiset tutkijat olisivat voineet tulkita aineistoa toisin. Tulos ei ole yleistettävissä, koska aineisto tulkitsee yksittäisten haastateltujen kokemuksia. Tutkimukseen kerätty aineisto ei laajuudessaan riitä tekemään yleisiä johtopäätöksiä aiheesta. Lisäksi osasta tutkimuksen teemoista on hyvin vähän saatavilla tutkittua, luotettavaa tietoa toistaiseksi. Tutkimuksen aihe on lisäksi hyvin sensitiivinen luonteeltaan. Kokemuksia, jotka liittyvät tutkittuun aiheeseen ei välttämättä haluta tuoda julki tai käsitellä julkisesti. Ne saatetaan haluta salata ja unohtaa. Tämä on täysin ymmärrettävää. Luottamuksen tutkijaan tulisi olla lähtökohtaisesti vahvalla tasolla, jotta asiasta uskalletaan puhua suoraan.

9 TUTKIMUSONGELMA JA KESKEINEN JOHTOPÄÄTÖS

Tutkimusongelman muodostaa vankeusrangaistukseen tuomitun identiteetin tilannesidonnaisuus vankiyhteisössä ja vankilaympäristössä. Haastatellut olivat olleet vankilan päihdekuntoutuksessa. Tutkimuksella etsittiin näkemyksiä, miten päihdeproblemaattisen taustan omaavat henkilöt kuvasivat identiteettiään vankeutensa aikana. Millaisia merkityksiä he kokivat kuntoutuksen antaneen suhteessa identiteettiin. Erityisen mielenkiinnon kohteena oli prismaatio, minkälaiseksi haastateltavat kokivat vankiyhteisön ja vankilaympäristön merkityksen kuntoutumiselle. Kiinnostavaa on myös se, kokivatko he vankilan kuntoutuksen antaneen heille tukea ja apua.

Vastaukset kysymykseen, kokiko vanki identiteettinsä muuttuneen vankeusrangaistuksen aikana "sattuu sitä" mentaliteetista toipujan identiteettiin toivat esiin identiteetin tilannesidonnaisuuden. Haastateltava kertoo, ettei halua mennä enää sillä vanhalla tavalla, jolla on selvinnyt ja joka on toiminut vanhan kaveripiirin parissa. Lisäksi haastateltava kertoo, ettei hänen ole ollut vielä oikeastaan koskaan hyvä olla itsensä kanssa. Haastateltu tuo esiin, millainen muutos se on, kun ei tarvitse pelätä enää, että mokata ja epäonnistua saa. Toisen haastateltavan ajatukset siitä, että kun omatunto on puhdas, niin on helppoa olla itsensä kanssa. Kolmas haastateltu kertoo, ettei pidä itseään enää rosvona tai addiktina ja identiteetti on siksi alkanut muuttua kohti toipujan identiteettiä. Päihdekuntoutus on keskeisesti tärkeää, koska se mahdollistaa muutosta päihde identiteetistä kohti päihdeettöntä identiteettiä.

Sekä omien haastateltavieni vastaukset, että Kivistön tutkimus toivat esiin vankilan olevan ongelmallinen ympäristö kuntoutua. Haastateltu kertoo ympäristön paineen olevan kova. Koettu paine on selkeästi erilainen vankilaympäristössä kuntoutuspaikan paineeseen verrattaessa, siellä ei paine enää ollut samanlainen. Haastateltu olisi halunnut aiemmin olla sellaisessa kuntoutuksessa, jonne on myöhemmin päässyt. Lisäksi vastaaja kertoo, että kaikki eivät välttämättä olleet kuntoutuksessa kuntoutumassa. Mikäli yritti olla rehellinen yhteisössä, se loi kitkaa. Otettiin kohteeksi ja kiusattiin sanallisesti. Jos vanki kokee ympäristöstä

tulevaa uhkaa ja kokee olonsa turvattomaksi, on muutos kohti uutta identiteettiä vaikeaa. Jos elinympäristö ei tue päihteettömyyttä eikä vanki näe toiveikkuutta paremmasta elämästä, jää vanki tietynlaiseen arvo tyhjiöön, jossa saattaa olla parasta pitää kiinni vanhasta ja tutusta elämäntavasta.

Toisen haastateltavan kertomat kokemukset nuorten osastolla, että se oli pahin, nokkimisjärjestys oli paha. Haastateltu lisää, että sellaista esittämistä se oli, piti olla se hulluin pärjätäkseen ja tämä rooli oli siviilissä myös päällä. Haastateltu kertoo sen olevan sellaista kokeilua, että jos on liian vahva tai heikko, seuraa vaikeuksia osastolla. Osa ei kestänyt olla osastolla ja joutui lähtemään Annekseen (Kakolan vankimielisairaala). Toisaalta elinkautisvankien kanssa oli ihan rentoakin. Samainen haastateltu kertoo, että vankilassa on kirjoittamaton sääntö, ettei omista asioista tule puhua muille. Se johtuu siitä, ettei uskalleta tai kehdata. Kolmannen haastateltavan näkemys ympäristön vaikutuksesta identiteettiin tulee sanoitetuksi niin, että uskaltaa olla oma itsensä ja sellainen kuin on ja kuinka ympäristön vaikutus tähän on oleellista.

Haastateltu ymmärsi vankilassa, että päihderiippuvuus on sairaus, ettei se ole itse aiheutettua. Ympäristön paine vaikuttaa haluun paeta sitä esimerkiksi päih-teisiin. Tutkimuksessa ei kysytty, kuinka moni päihkeitä käytti vankilassa. Se olisi tuonut informaatiota kysymykseen, kuinka yleistä se on. Päihneiden ongelmakäytöstä kuntoutumista tutkittaessa on selvinnyt, että kuntoutuminen alkaa, kun päihdekierteen katkaisusta toimintakyvyn palautumisena tulee riittävän arvokas tavoite. Näin yksilö pystyy perustelemaan hakeutumisen kuntoutukseen ja pysyy siinä. (Mattila-Aalto 2016, s. 398.) Kuntoutuksen vaikuttavuutta voidaan mitata pyytämällä kuntoutujalta arvio tai pyytää häntä vertaamaan kokemustaan uuden ja vanhan välillä. (Autti- Rämö, Poutiainen & Seppänen-Järvelä, 2022, s. 93–95.) Uuden ja vanhan välillä tulee olla eroa, jotta niitä voi verrata. Päihderiippuvuus voi kahlita ihmisen identiteettiä vuosikausiksi ja lamauttaa kykyä hakeutua kohti uutta.

Kysymykseen, miten vankilan kuntoutukseen vaikuttavat vankilan rakenteisiin kiinteästi sisäänrakennetut prisonaation ja ostrakismin vaikutukset yksilölle ja yhteisölle vastaaminen ei ole helppoa. Aiheesta on vähän tutkimusta ja siitä on sen kokeneiden vaikeaa puhua. Vastauksissa sivutaan sekä prisonaatiota että ostrakismia, mutta ei varsinaisesti suoraan. Esiin tuli mainintoja, kuten että eihän kuntoutukseen tule montaa vankia, jottei vankilahierarkiaa pääse yhteisössä muodostumaan. Vankilan arjen rakenteet nivoutuvat yhteen vankilassa vangin osaksi lankeavaan rooliin eli prisonaatioon. Kuntoutuminen tapahtuu aina ihmisen elinympäristössä. Kuntoutuksen voidaan itsessään katsoa sisältävän kontrolloivia piirteitä. Tuhoaako rankaisu- ja kontrollitoimet hoitavat ja kuntouttavat elementit, asiasta ei ole yksimielisyyttä vaan se koetaan yksilöllisesti. (Laine 2014, s. 287.)

Vastauksista nousi esiin prisonaation ja ostrakismin merkityksiä. Sosiaaliin kohtauksiin ja vuorovaikutukseen vaikuttaa keskeisesti prisonaation vangille antama rooli. Yksilön suojausmekanismit ja prisonaation antaman roolin tunnistaminen tarkoittaa, että ulkopuolelta annettua roolia ei pidä ottaa itsestäänselvyytenä. Tämän roolin toiminta on aina ympäristökeskeistä. Rooli muuttuu, kun ympäristö ja vuorovaikutus muuttuu. Identiteetti muuttuu ihmisen kasvaessa ja eri elämänvaiheissa. Identiteettiin vaikuttavat monet asiat, kuten esimerkiksi ympäristö ja ryhmät, joihin ihminen kuuluu. Ryhmien sisällä voi olla hierarkiaa tai rooleja, esimerkkeinä johtaja tai toteuttaja. Henkilön asema ryhmässä saattaa vaikuttaa osaltaan identiteettiin. Haastateltujen kertomuksissa on kuvattu ryhmän painetta ja yksilön kokemusta asiasta. Myös henkilön tarpeet saattavat määrittellä identiteettiä tai sitä, minkälaiseksi henkilö haluaisi tulla ja vaikuttavatko nämä tarpeet henkilön identiteettiin.

Laitostumisessa on kyse juuri siitä, että hyväksytään annettu rooli ja sopeudutaan siihen. Vankila on mitä mainioin paikka synnyttää uusia ryhmiä ja löytää jäseniä niihin. (Kurki ym. 2010, s.135.) Vankilan sosiaalinen rakenne tarkoittaa halua kuulua porukkaan. Ostrakismi eli eristäminen aiheuttaa yksilön identiteetille painetta, jota itse vankeuden paine lisää. Jäädäkö yksin rakentamaan uutta identiteettiä vai mennä alakulttuurin mukaan päästäkseen porukkaan.

Tutkimani mukaan kuntoutumisen esteeksi nousi esille vankiyhteisö ja vankilaympäristö. Tekemässäni haastattelussa yhden vastaajan näkemys, että vankiloissa on kirjoittamaton sääntö, ettei voi mennä puhumaan omista asioistasi kenelläkään, niin mitä sen voidaan ajatella tarkoittavan käytännössä. Kivistön vankiladiakonian tutkimus vahvistaa näkemystä, että diakonille asiat voidaan kertoa, kuten ne ovat. Ei tarvitse esittää mitään vankila roolia. Vankilassa vankeuteen tuomittu ihminen on lähtökohtaisesti vangin roolissa. Näin ollen tässä yhteisön alakulttuurissa rikollisen leima voi tuoda positiivista palautetta mukanaan etuisuuksia ja roolin kautta itselle turvallisuutta ja rauhaa. Valtakulttuuriin siviiliin palatessa sama rooli tuottaa poikkeavuuden leiman.

On haasteellista muodostaa uutta identiteettiä ympäristössä, jossa korostetaan vankeutta ja kuulumista vankilassa muodostuviin ryhmiin. Vankiyhteisön tulisi suhtautua vankiin hyväksyvästi, jotta muutos ei leimaisi häntä lauman ulkopuoliseksi. Ihminen on pohjimmiltaan laumaeläin, joka tulkitsee lajitovereiden sosiaalisia viestejä ja vihjeitä. Olemme taipuvaisia suojaamaan laumaamme, johon koemme kuuluvamme. Leimatuksi tulo saattaa sulkea ihmisen ulkopuolelle antamalla viestin paitsi muille myös itselle, ettei kuulu joukkoon. (Junttila 2018, s. 147.) Laumasta erottautuminen saattaa asettaa yksilön uhan alle (Stenberg & Stenberg 2016, s. 74.)

10 POHDINTA

Kuntoutumiseen vaikuttaa se ympäristö ja yhteisö, missä yksilö elää ja toimii. Matka kohti rikoksetonta elämää voi mahdollistua ympäristössä, joka antaa mahdollisuuden toimia roolissa, joka ei edellytä rikollisen yhteisön arvojen mukaan ajattelua ja toimintaa. Vankeusajan tulisi tarjota vaihtoehto turvattomuuden säilyttämälle rikolliselle elämälle. Rikollinen elämä on saattanut syrjäyttää vangin sekä yhteiskunnasta että osallisuudesta vuorovaikutukseen toisten kanssa. Rikoksilla oireilun taustasyyt ja olosuhteet olisi keskeistä ymmärtää, jotta niitä voidaan muuttaa. Syrjäytyminen, osattomuuden ja kohtaamattomuuden kokemus

tulisi muuntaa kohti sosiaalista yhteenkuuluvuutta yhteisön ja yhteiskunnan kanssa.

Tutkimuksen perusteella ongelmallisena voidaan pitää prisonaation määrittämän roolin merkitystä vangin kuntoutumiseen. Tämä koskee erityisesti vankeja, jotka ovat muita huonommassa ja alisteisemmassa asemassa. Vajoaako yhteisöstä erotettu vanki suosiolla eristykseen ja kokee, ettei asioille voi tehdä mitään. Voi-daankin todeta, että vangeilla ei ole aina yhtä suuri mahdollisuus kuntoutua. Alakulttuuriin päätyminen syy on voinut alun alkaen olla toisten hyväksynnän saanti. Vankiyhteisö vankilassa saattaa olla sellainen, josta erottautuminen on niin suuri riski, että sitä ei kannata ottaa kannattamalla vääriä arvoja.

Miten edistää asiakkaan etua, osallisuutta ja mahdollisuutta vaikuttaa asioihinsa kaikin tavoin (L 1301/2014)? Ammatillisesti ja vangin etua tavoitellen tämä on merkittävä haaste. Kuinka lähteä tukemaan vankia uudelleen elämään vankeuden rajoituksista huolimatta? Kuntoutuksessa on alettu yhä voimakkaammin painottaa yksilön ja hänen ympäristönsä välistä vuorovaikutusta, kuntoutuksen asiakaslähtöisyyttä ja kuntoutussuunnitelman tärkeyttä. Tutkimuksella on saatu viitteitä siitä, että kuntoutuksessa ei riittävästi tunneta niitä perusteluja, miten asiakkaan ympäristösuhde kehittyy ja miten asiakkaat kuntoutukseen sitoutuvat. (Mattila-Aalto 2016, s. 403.) Rikollisuudesta irrottautumista kuvataan desistanssilla. Se on aina yksilöllinen prosessi, joka liittyy identiteetin rakentamiseen. Desistanssin esteitä voidaan murtaa tunnistamalla rikoksentekijän vahvuuksia ja resursseja, jolloin voidaan kehittää ei vain motivaatiota vaan myös toivoa. Ihminen ei vain irrottaudu jostain vaan myös kiinnittyy johonkin uuteen. (Laine 2014, 296-297.)

Haastatteluista nousi esiin ajatus, että vankeuteen tuomitun ihmisen elämäntilanteen selvittäminen ja taustatekijöiden perusteellinen selvitys esimerkiksi päihdeongelman suhteen, toisi keskeistä etua kuntoutumiseen. Vaikuttaa, että vankeuteen tuomitun vangin ympäristösuhteen kehittymiseen sekä vapaudessa että vankeudessa tulisi keskittää reilusti resursseja. Olisi hyvä saada lisää tietoa, mikä ympäristössä lisää alakulttuurin negatiivista vaikutusta ja voisiko sitä estää. Oikeanlaiseen toimintaan panostaminen ja sopivaan ympäristöön sijoittaminen

vankeusrangaistuksen aikana olisi keskeistä onnistumiselle päästä irti rikollisesta elämäntyylistä. Luottamus puhua asioistaan ja uskallus hakea apua saattaisi johdattaa siihen, että vääränlaiseen ympäristöön sijoittamista ei tapahtuisi, jolloin se ei haittaisi kuntoutumisprosessin alkamista. Voidaan ajatella, että luottamus luo turvallisuutta. "Toipuminen alkaa siitä, kun yksilö saa yhteyden muihin ihmisiin" (Raivio & Raivio, 2020, s. 29.) Ammatillisesti ei ole mitään tärkeämpää kuin yrittää luoda yhteyttä toiseen. Raivion esityksen mukaisesti kaikki viestintä on periaatteessa yhteyden rakentamista. Yhteydenpitoa heikentävät häpeään ja torjutuksi tulemiseen liittyvät pelot. (Raivio & Raivio, 2020, s. 29.)

Opinnäytetyön prosessi kasvatti ammatillisesti tiedostamaan vahvasti sosiaaliset tarpeemme. Haluamme kuulua porukkaan, löytää sopivia laumoja. Ostrakisoituna tunne mihinkään kuulumattomuudesta, huomaamattomuudesta, näkymättömyydestä, sosiaalisesti kelpaamattomuudesta, ulkopuolisuudesta ja tarpeettomuudesta aiheuttaa kipua. Meidän tulee yhteisönä osallistaa, ei eristää. Ihminen voi elää ajatuksien vankilassa. Kohtaamattomuuden ja osattomuuden eristyksellisessä suhteessa maailmaan ja/ tai konkreettisesti vankilassa. Ammatillisena tulee näyttää esimerkkiä yhteisöllisyyden ja yhteisöjen rakentamisesta ja käyttää rakentavaa ja vahvistavaa vuorovaikutusta. Voimme toimia häpeän kokemuksen vastavoimana, vahvistaa uskoa tarkoitukseen, merkitykseen ja näyttää olemme kaikki lopulta samaa laumaa.

Vaikuttaa, että prisonaation ja laumaan kuulumisen tarpeen huomioiminen vankilaympäristössä on haaste. Prisonaation ja vankilahierarkian aiheuttamat keskeiset ongelmat vankien kuntoutumiselle tulisi kartoittaa ja estää. Ongelmallisena voidaan pitää tilannetta, jossa vangin tulisi vahvistua ympäristössä, jossa hän haluaisi tuntea yhteenkuuluvuutta laumaan. Samalla kuitenkin lauman jäsenillä on prisonaatioon, ostrakismiin ja päihteisiin liittyvää ongelmallisuutta ja rikolliseen identiteettiin liittyviä haasteita. Mihin laumaan siis kiinnittyä toivoen parempaa tulevaisuutta. Lisäksi jos vanki tulee eristetyksi vankiyhteisöstä ja hänellä ei ole mahdollisuuksia päästä lauman jäseneksi, ovat mahdollisuudet vähissä. Englanninkielen sana ostracism tarkoittaa hylkäämistä. Vangin tullessa laumansa hylkäämäksi ja/tai kiusaamaksi ympäristössä, jossa ei ole ylipäätään mahdollista liittyä muihin laumoihin, on se kokemuksena mahdollisesti musertava. Laumasta

hylätyksi tulleille vangeille tulisi olla tarjolla jokin muu vaihtoehto kuin eristys turvallisuutensa vuoksi.

Ei ole rikollisuudesta irtautumaan pyrkivän etu, että valtaa ja asemaa tavoitellaan alakulttuuriyhteisössä. Jos valvonta on puutteellista, niin mahdollisuudet inhimilliseen kärsimykseen kasvavat. Ehkä tulevaisuudessa on mahdollista tilanne, jossa tuomiota suorittamaan lähtevän vangin suhdetta prisonaatioon ja ostrakismiin selvitettäisiin perusteellisemmin. Päihdekuntoutus lisää työkaluja, joita on käytettävissä. Päihderiippuvaista ei tulisi sijoittaa ympäristöön, jossa selviytymisen saattaa edellyttää erilaisia palveluksia toisille päihteiden hankkimiseksi. Motivaatio irrottautua päihteistä ei lisääntyne, jos niiden käytöllä pyrkii selviytymään alisteisessa asemassa vankiyhteisössä.

Erikseen on huomioitava statuksen ja paikan haku vankiyhteisössä. Silloinkaan ei liene motivaatiota riittävän päihteistä irrottautumiseen, kun niillä saavuttaa valtaa ja asemaa. Kainulaisen ja Saaren tutkimuksen mukaan vankien kova ydin on pikemminkin koventunut kuin pehmentynyt. On huolestuttavaa, jos vankiyhteisö kovenee ja samanaikaisesti päihderiippuvuudet lisääntyvät. Kehityskulkuun voi olla vaikeaa puuttua sen ylittäessä tietyn pisteen. Vankilan sisäisen toiminnan ei tulisi mahdollistaa päihdekauppaa. Yhteiskunnan lainmukaisen valvonnan tulisi voida estää tämä kehityskulku. Jatko tutkimusta olisi hyvä tehdä ostrakismin kokemuksesta ja merkityksestä vankiyhteisössä.

LÄHTEET

- Alasuutari, Pertti 2011: *Laadullinen tutkimus*. Vastapaino.
- Asmussen Frank, V. & Kolind, T. (2012) *Prison-based drug treatment and rehabilitation in the Nordic countries*. Nordic studies on alcohol and drugs vol. 29.
- Autti-Rämö, I., Mikkelsen, M. & Lappalainen, T. (2022). Kuntoutumisen prosessi. Teoksessa Autti-Rämö, I., Salminen, A-L., Rajavaara, M. & Melkas, S. (toim.) *Kuntoutuminen*. (2. P., s. 53–72.). Kustannus Oy Duodecim.
- Autti-Rämö, I., Poutiainen, E., & Seppänen-Järvelä, R. (2022). Kuntoutuksen tutkimus ja vaikutusten arviointi. Teoksessa Autti-Rämö, I., Salminen, A-L., Rajavaara, M. & Melkas, S. (toim.). *Kuntoutuminen*.(2.p., s. 92-107.). Kustannus Oy Duodecim.
- Diakonissalaitos. (2022). Jokaisella ihmisarvoinen elämä. Saatavilla 13.11.2022 . <https://www.hdl.fi/blog/jokaisella-ihmisarvoinen-elama/>
- Eckhardt, N. (2022). Identiteetin muutos rikoksista irtaantumisessa. [Opinnäytetyö, Poliisi-Ammattikorkeakoulu]. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/753825/ON_Eckhardt.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Ekqvist, E. (2020) *Kuntoutujien hyvinvoinnin ja toivon kokemukset sekä näkemykset tulevaisuudesta laituskuntoutuksen aikana*. Tampereen yliopisto: väitöstutkimus. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/124286>
- Granfelt, R. (2010). Syrjäytymisestä vapaaksi vankilassa. Psykososiaalisen työn merkitys vankien elämässä, Teoksessa Laine, T., Hyväri, S. & Vuokila – Oikkonen, P. (toim.). *Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla*. (s. 131 – 146.) Tammi.
- Haapasalo, J. (2017). *Kriminaalipsykologia* (2. uud. p.). Ps-kustannus.
- Helkama, K., Myllyniemi, R., Liebkind, K., Ruusuvuori, J., Lönnqvist, J-E, Hankonen, N., Renvik, T-A., Jasinskaja-Lahti, I. & Lipponen, J.(2020). *Johdatus sosiaalipsykologiaan*. Edita.

- Heikkala, O. (22.04.2020). Päivämies. Paimen kulkee laumansa edellä.
<https://www.paivamies.fi/matkaevaaksi/paimen-kulkee-laumansa-edella-6.42.6484.20d891c519>
- Holmberg, L. & Saari, A. (2021). Itsehallinta vankiloiden kuntouttavassa ohjelmatyössä. Teoksessa Brunila, K., Harni, E., Saari, A. & Ylöstalo, H.(toim.). *Terapeuttinen valta*. (s. 171- 191.) Vastapaino.
- Härkäpää, K, Valkonen, J. & Järvikoski, A. (2016). Kuntoutujan motivaatio ja sitoutuminen. Teoksessa Autti-Rämö, I., Salminen, A-L., Rajavaara, M. & Ylinen, A.(toim.), *Kuntoutuminen* (1. p., s.74–82). Kustannus Oy Duodecim.
- Junttila, N. (2018). *Kaiken keskellä yksin. Aikuisten yksinäisyydestä*. Tammi.
- Junttila, N, (2022). *Yksinäisyyden monet kasvot*. Tammi.
- Karhumaa, V. (2007). Suomen ev-lut. kirkon diakonia- ja yhteiskuntatyön käsitys ihmisestä. [Pro gradu- tutkielma, Helsingin yliopisto].
<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/21708>
- Kananen, Jorma 2017: *Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä*. Suomen Yliopistopaino Oy.
- Kainulainen, S. & Saari, J. (2021) *Suomalainen vanki. Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa*. Vastapaino.
- Kiviniemi, Kari 2015: *Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. toim.* Valli, Raine & Aaltola, Juhani. 4., uudistettu painos.PS-kustannus.
- Kivivuori, J., Aaltonen, M., Näsi, M., Suonpää, K. & Danielsson, P. (2018). *Kriminologia. Rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa*. Gaudeamus.
- Kivistö, J. (2020). "Meidän tehtävä on mennä sinne, eikä kysellä yhtään, mitä sä oot tehny." Diakoniantyöntekijöiden kokemukset ja näkemykset työstään vankien parissa. [Pro gradu- tutkielma, Helsingin yliopisto].
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/314894/Kivisto_Jeni_Pro_gradu_2020.pdf?sequence=3&isAllowed=y
- Kohvakka, S., Andersson, P., Knuuti, U., Lempiäinen, E., Puolakka, P., Rahkila, S., Sunimento, K. & Vogt-Airaksinen, T. (2022). Vankien kuntoutuminen. Teoksessa Autti - Rämö, I., Salminen, A-L.,

- Rajavaara, M. & Melkas, S. (toim.) (2022). *Kuntoutuminen*. (2.p., s. 251–257.) Kustannus Oy Duodecim.
- Kurki, L. , Kurki-Suutarinen, M. & Tarvuori, K. (2010). *Muurien sisällä. Sosiokulttuurinen innostaminen vankilassa*. Tampereen yliopistopaino oy.
- Laine, M. (2014). *Kriminologia ja rankaisun sosiologia*. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.
- L 1301/2014. Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>
- L 767/2005. Vankeuslaki 23.9.2005.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767>
- L 812/2000 Laki asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>
- Lähteenmäki, M. (2022). Yksinäisyys. Enemmän kuin kuulluksi ja kohdatuksi tulemisen perustarve. Teoksessa Huhanantti, S. & Wallenius, V. (toim.) *Diakonia. Nyt. Näkökulmia vaikuttavaan auttamistyöhön*.(s. 71 – 80.) Kirjapaja.
- Mattila-Aalto, M. (2016). Päihdekuntoutuksen asiakkaan toimijuuden ja sitoutumisen perusteet. Teoksessa M. Laitinen, & A. Niskala (toim.), (2016). *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. (s.375-404) Vastapaino.
- Mielenterveystalo. (i.a.). Ahdistuneisuuteen, stressiin ja elimellisiin oireisiin liittyvien häiriöiden diagnoosit. Saatavilla 10.11.2022
<https://www.mielenterveystalo.fi/fi/ahdistus/ahdistuneisuuteen-stressiin-ja-elimellisiin-oireisiin-liittyvien-hairioiden-diagnoosit>
- Nummenmaa, L. (2019). *Tunne Kartasto. Kuinka tunteet tekevät meistä ihmisiä*. Tammi.
- Oikeusministeriö. (2021) *Taustalla rikos, edessä muutos*. Saatavilla
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162849/O_M_2021_3_ML.pdf
- Pentti, V. (2003). *Turvallinen yhteisö - Turvattu yksilö. Turvallisuutta kasvatuksen ja yhteiskuntapolitiikan keinoin*. Yliopistopaino.
- Pohjola, A., Kemppainen, T., Niskala, A. & Peronius, N. (2019). *Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö*. Vastapaino.

- Raamattu. (1992). *Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos*. Kirjapaja.
- Raivio, M. & Raivio, J. (2020). *Toipuva mieli. Opas toipumisorientaatioon*. PS-Kustannus.
- Rikosseuraamuslaitos. (04.10.2022). *Sidosryhmäyhteistyön linjaukset*.
https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20220608133128/7Zrdylskj/Sidosryhmayhteistyon_linjaukset.pdf
- Rikosseuraamuslaitos. Tehtävämme. Kuntoutus. Päihdetyö. Päihdeohjelmat. Saatavilla 15.10.2022
<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/kuntoutus/paihdeoty/paihdeohjelmat.html#>
- Rikosseuraamuslaitos. (11.05.2021). Rikosseuraamuslaitoksen turvallisuuden ja valvontatyön ulkoinen arviointi. Saatavilla
https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20210510163048/7QCVnaVHV/2021-2_Risen_turvallisuuden_ja_valvontatyon_ulkoinen_arviointi.pdf
- Rikosseuraamuslaitos. (26.02.2021). Rikosseuraamuslaitoksen tilintarkastus ja toimintakertomus vuodelta 2020. https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20210301093858/7OTf5ft2H/Tilinpaa-tos_ja_toimintakertomus_vuodelta_2020_saavutettava.pdf
- Ruckenstein, M. & Teppo, A. (2005). Vankien väliset valtasuhteet ja väkivallan pelko suljetussa vankilassa. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja.
- Sachitra, V., & Wijewardhana, N. (2019). *The road to develop prisoners skills and attitudes : an analytical study of contemporary prison-based rehabilitation programme in Sri Lanka*. [Tiivistelmä]
https://www.researchgate.net/publication/339005093_The_road_to_develop_prisoners_skills_and_attitudes_an_analytical_study_of_contemporary_prison-based_rehabilitation_programme_in_Sri_Lanka
- Suonio, M. (2017). Maskuliinisuus ja seksuaalisuus vankilassa kansainvälisen tutkimuksen valossa. Teoksessa Kiuru, H. & Strömberg - Jakka, M. (toim.). *Seksuaalisuuden tabut suljetuissa yhteisöissä*. (s.129 - 143.) Unipress.

- Stenberg, J. & Stenberg, J-H. (2016). *En se minä ollut. Itsen suojaamisen ja harhauttamisen perusteet*. Kustannus Oy Duodecim.
- Toipumisorientaatio ry. (i.a.). Toipuminen. Saatavilla 05.11.2022
<https://toipumisorientaatio.fi/>
- Toivio, T. & Nordling, E. (2013). *Mielenterveyden psykologia*. Edita.
- Tourunen, J., Kaskela, T. & Weckroth, A. (2019). *Päihdekuntoutusohjelmat vankilassa. Historiallinen katsaus sekä ohjaajien ja vankien kokemukset*. (A-klinikkasäätiön raporttisarja 68). A-klinikkasäätiö.
https://a-klinikkasaatio.fi/sites/default/files/2020-01/Pa%CC%88ihdekuntoutusohjelmat%20vankilassa_%20verkko.pdf
- Tuomi, M. (20.04.2020). Ylä-Satakunta. Sunnuntaiksi :Hyvän paimenen laumassa. <https://www.ylasatakunta.fi/et/sunnuntaiksi-hyvan-paimenen-laumassa-6.68.99524.8122e22118>
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tyni, S. & Aaltonen, M. (2021). *Vankeusaikaisten kuntoutusohjelmien vaikutusarvioinnit ja arvioitavuus*. Saatavilla <file:///home/chronos/u-4ee62efc17d2e4289cb35f0fd01708fa5ce8d516/MyFiles/Downloads/109019-Artikkelin%20teksti-196967-1-10-20210523.pdf>
- Tyni, S. (2015). *Vankeinhoidon vaikuttavuus. Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita*. Saatavilla
[https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/l1CTvAnMd/RISE_1_2015_Vankeinhoidon_vaikuttavuus -
 Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita Sasu Tyni vaitoskirja_net.pdf](https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/l1CTvAnMd/RISE_1_2015_Vankeinhoidon_vaikuttavuus_-_Onko_kuntoutukselle_tilastollisia_perusteita_Sasu_Tyni_vaitoskirja_net.pdf)
- Väyrynen, s. & Lindh, J. (2016). *Yhteistoimijuuden rajakohteet päihde- ja mielenterveyskuntoutuksessa*. Teoksessa M. Laitinen, & A. Niskala (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. (s. 405 -426). Vastapaino

LIITE 1. Haastattelukysymykset

TUTKIMUSKYSYMYKSIÄ OPINNÄYTETÖHÖN

Olitko vankeusrangaistuksen aikana päihdekuntoutuksessa? Jos olit, niin missä?

Kävitkö rangaistuksen aikana vankilan päihdetyöntekijällä tai jossakin päihdekuntoutusohjelmassa? Jos olit ohjelmassa, niin mikä ohjelma oli kyseessä?

Koitko saaneesi riittävästi tietoa vankilan päihdeohjelmatyöstä ja sen hyödyistä esimerkiksi valvotun koevapauden toimintavelvoitteena? Keneltä sait tietoa, mikäli sait?

Mitkä olivat itsellesi suurimmat esteet osallistua vankilan päihdetyöhön?

Miten koit vankiyhteisön paineen ja ajatukset päihdetyöstä sekä kuntoutumisesta? Miten ne vaikuttivat omaan päihdekuntoutumiseesi?

Mitkä olivat suurimmat hyödyt päihdetyöstä itsellesi?

Koitko, että sait vankilan henkilökunnalta kannustusta ja tukea kuntoutumiseen? Miten kehittäisit vankilan päihdetyötä?

Mikäli voisit nyt vaikuttaa omaan kuntoutuspolkuusi, mitä tekisit toisin?

Miten koet oman identiteettisi muuttuneen "sattuu sitä" -identiteetistä toipujan identiteettiin?

Mitkä ovat sinusta keskeisiä asioita, mitkä ovat vaikuttaneet tämän identiteetin muutokseen?

Mitä ajatuksia sinulla heräsi tästä haastattelusta? Sana on vapaa.

Kiitos haastattelusta.

LIITE 2. Haastattelukutsu

HAASTATTELUKUTSU

Kris Satakunta ry
Isolinnankatu 28, 28100 Pori

Hyvä yhteistyökumppani,

minä Lotta Järvinen Diakin Porin-kampukselta teen opinnäytetyötä otsikolla ” Vankiloiden päihdekuntoutusasiakkaiden kokemuksia päihdekuntoutusprosessin toimivuudesta”.

Opinnäytetyössämme tutkimme kuntoutuksen, päihdekuntoutuksen, kokemusasiantuntijuuden sekä toipumisorientaation näkökulmasta vankiloissa tapahtuvaa päihdekuntoutusta.

Tärkeä näkökulma tutkimuksessamme on vankiloiden päihdekuntoutuksen käyneen toipujan kokemus päihdekuntoutuksesta. Etsimme neljää toipujaa haastateltavaksi opinnäytetyötämme varten. Haastattelut toteutetaan kesän 2022 aikana. Haastattelut toteutettaisiin mahdollisuuksien mukaan kesä-heinäkuu välisenä aikana.

Haastattelut toteutetaan runkohaastatteluna äänityslaitteelle tallentaen. Runkohaastattelussa kysymykset ovat valmiiksi mietittyjä ja teemoitettuja. Kysymykset voidaan toimittaa etukäteen haastateltavaksi suostuneille. Haastattelut toteutetaan tutkimuseettisiä ohjeita sekä hyvän tieteellisen käytännön periaatteita noudattaen. Haastatteluissa noudatetaan vaitiolovelvollisuutta eikä haastattelumateriaalia käytetä muuhun kuin ainoastaan opinnäytetyön tekemistä varten.

Äänilaitteelle tallennetut haastattelut käsitellään siten, että aineistosta poistetaan yksilöidyt tai yksilöitävissä olevat tiedot. Tiedot eivät päädy kenenkään ulkopuolisen käsiin. Ainoastaan opinnäytetyön tekijöillä on pääsy aineistoon. Valmis opinnäytetyö toimitetaan Kris Satakunta ry:n toiminnanjohtaja Minna Walhmanille.

Kiitos jo etukäteen yhteistyöstä.

Lotta Järvinen, diakoni-sosionomiopiskelija, Diak